

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ
ΤΟΜΕΑΣ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Α΄ ΚΥΚΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

Διπλωματική εργασία

Αφήγηση και η Χώρα ως αφηγηματικός χώρος στον *Τίμαιο* του Πλάτωνα

Επιμέλεια: Καλυψώ Α. Κοκολάκη

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ζαχαρούλα Πετράκη

ΡΕΘΥΜΝΟ 2020

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
Abstract.....	4
Εισαγωγή.....	5
A. Η πρώτη αφήγηση του Τίμαιου.....	15
B. Δεύτερη και τρίτη αρχή.....	23
Γ. Χώρα.....	29
α. Προκοσμικό χάος.....	33
β. Το ζήτημα του χώρου.....	35
γ. Ανταγωνιστικές αφηγήσεις.....	41
δ. Το πρόβλημα του ονόματος.....	43
Επιλογικά.....	46
Βιβλιογραφία.....	48

Περίληψη

Η παρούσα εργασία θα εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο ο κόσμος στον πλατωνικό *Τίμαιο* παρουσιάζεται ως ιστορία με αφηγητή και αποδέκτες, ενώ ταυτόχρονα θα επιχειρήσει να προσεγγίσει την αφήγηση υπό το φως της γνώσης οργανωμένης μέσω ενός πλέγματος λόγου (discourse), καθώς η προσπάθεια εκλογίκευσης του φυσικού κόσμου δεν μπορεί να νοηθεί έξω από αφηγηματικές και γλωσσικές παραμέτρους, που όχι μόνο αναδεικνύουν τη γνώση, αλλά ακόμη περισσότερο την εγκαθιστούν στην τάξη της πραγματικότητας. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο μέρος θα εστιάσει στην πρώτη αφήγηση του *Τίμαιου* και τις ασυνέχειές της· την ίδια στιγμή, αυτή η πρώτη εξιστόρηση διέπεται από εικονιστικό χαρακτήρα ο οποίος δομείται στο βασικό οντολογικό σχήμα της σχέσης υποδείγματος και απεικόνισής του. Τίθεται εδώ επομένως το ζήτημα της αναπαράστασης. Έπειτα, στο δεύτερο μέρος, θα συνεξεταστούν οι επόμενες δύο αφηγηματικές εκκινήσεις. Είναι πολύ σημαντικό το ζήτημα της αφηγηματικής αρχής, γιατί περισσότερο από οτιδήποτε άλλο υποδεικνύει τον ρόλο του *Τίμαιου* ως αφηγητή, μια και με την επιλογή της τριπλής επανεκκίνησης υπεισέρχεται η υποκειμενικότητα, που δεν επηρεάζει απλώς, αλλά διαμορφώνει τον φιλοσοφικό λόγο και την κοσμολογική αλήθεια. Στο τρίτο μέρος, θα εξετάσουμε τη Χώρα, την οποία ο όποιος φιλοσοφικός λόγος επιχειρεί να την περιγράψει χάνεται στη μεταφορά. Θα προσπαθήσουμε να εντάξουμε τη Χώρα στο πλατωνικό μεταφυσικό σχήμα και, αφού δούμε τον ρόλο της στο προκοσμικό στάδιο, θα θέσουμε τρία ζητήματα προβληματισμού: τη σημασία της ως χώρου, τη σχέση της Χώρας με τις ανταγωνιστικές κοσμολογικές αφηγήσεις και το ζήτημα του ονόματός της. Η Χώρα στην παρούσα εργασία εξετάζεται ως ο κατεξοχήν αφηγηματικός χώρος, όπου ενοποιείται η αφήγηση και παρέχεται στα πράγματα ένας σταθερός χώρος εκφοράς.

Abstract

This thesis investigates the way in which Plato in *Timaeus* presents the creation of the cosmos as a narrative. The first part of this thesis focuses on the first narrative of Timaeus and its disruptions. This part of the narration has a visual aspect which is structured on the basis of the ontological division of Forms and images. As a consequence, issues of representation of reality are called into question. The second part examines the two ensuing narrative beginnings, which, more than anything else in the text, demonstrate the significance of Timaeus' role as a narrator; the choice of the triple narrative beginnings highlights the narrator's subjectivity as regards the structure of philosophic discourse and the construction of cosmological truth. The third part deals with Khōra or the Receptacle, which in the text is described through a series of complex and obscure metaphors. Khōra is examined as a narrative space, in which the dead end of the first part is resolved. In it, the disjointed narrations are unified and a stable discursive place is created for the formulation of material objects.

Εισαγωγή

τὸ δὲ μήτ' ἐν γῆ μήτε που κατ' οὐρανὸν οὐδὲν εἶναι
Τίμαιος, 52b4

Στο κέντρο της περίφημης νωπογραφίας του Ραφαήλ «Η σχολή των Αθηνών» απεικονίζονται οι δύο θεμελιωτές της δυτικής φιλοσοφίας, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης. Η εικόνα βρίθκει αντιθέσεων. Στα δεξιά, ο νεαρός Αριστοτέλης με τη χειρονομία του δείχνει προς τη γη κρατώντας οριζοντίως στο αριστερό χέρι τα *Ηθικά Νικομάχεια*, ένα κείμενο αφιερωμένο στις γήινες ανθρώπινες υποθέσεις. Στα αριστερά, ο γηραιός Πλάτωνας υψώνει τον δεξί του δείκτη προς τον ουρανό ενώ στο αριστερό χέρι κρατά ακουμπισμένο πάνω του, καθέτως, ένα αντίτυπο του *Τίμαιου* που από την αρχαιότητα έως και την Αναγέννηση θεωρήθηκε το απόσταγμα της πλατωνικής φιλοσοφίας.¹ Χειρονομία και κείμενο βρίσκονται σε άρρηκτη σύνδεση: ο υψωμένος δείκτης καταδεικνύει την έδρα της πλατωνικής κοσμοθεωρίας, δηλαδή τον άυλο και ουράνιο κόσμο των Ιδεών· ο *Τίμαιος*, έργο ωριμότητας,² είναι το μοναδικό κοσμολογικό κείμενο του Πλάτωνα που δίνει την εκδοχή του για τη δημιουργία του κόσμου: ο Δημιουργός με γνώμονα τον θεϊκό Νου κατασκευάζει το σύμπαν με βάση το πρότυπο των Ιδεών.³

Κεντρικός ομιλητής αυτού του διαλόγου (στην πραγματικότητα είναι μονόλογος, εφόσον ο Τίμαιος στο μεγαλύτερο μέρος του κειμένου μονοπωλεί τον λόγο) είναι ο πυθαγόρειος φιλόσοφος Τίμαιος από τους Λοκρούς, ο οποίος μετά από

¹ Κάλφας (2013)³ 32-34 για την πρόσληψη του κειμένου.

² Η πλειονότητα των μελετητών δέχεται πως ο *Τίμαιος* κατατάσσεται στους ύστερους διαλόγους του Πλάτωνα· Για το ζήτημα της χρονολόγησης βλ. Taylor (1928) 3-13. Ωστόσο, ο Owen (1953) αντιτάχθηκε σε αυτή την ομοφωνία για τη χρονολόγηση και τοποθέτησε τον *Τίμαιο* αμέσως μετά την *Πολιτεία* αμφισβητώντας τις στυλομετρικές μεθόδους που τοποθετούσαν τον διάλογο πριν τους *Νόμους* και θεωρώντας πως το μεταφυσικό σχήμα του διαλόγου θίγει θέματα της μέσης πλατωνικής συγγραφικής περιόδου. Βλ. Κάλφας (2013)³ 31-32 για μια απάντηση στον Owen στο πεδίο της μεταφυσικής και την υπεράσπιση της ύστερης χρονολόγησης του κειμένου.

³ Ένα ζήτημα γύρω από το οποίο έχει περιστραφεί η συζήτηση για τον *Τίμαιο* ήδη από την αρχαιότητα είναι αν πρέπει η δημιουργία του κόσμου να εκληφθεί κυριολεκτικά (ο κόσμος είχε κάποτε μια αρχή, αφού προηγήθηκε μια κατάσταση χάους) ή μεταφορικά (η γένεση του κόσμου είναι ένα τέχνασμα του Πλάτωνα, για να αποδείξει πως ο αισθητός κόσμος είναι αντίγραφο των Ιδεών μέσω της δράσης ενός αγαθού δημιουργού). Την κυριολεκτική ανάγνωση, που είναι τάση τις τελευταίες δεκαετίες λόγω της θεωρίας της Μεγάλης Έκρηξης [Mohr-Sattler (2010) 4], χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει πως λαμβάνονται όλες οι περιγραφές τοις μετρητοίς (όπως εκείνη που ο Δημιουργός ανακατεύει μέρη Ουσίας, Ταυτότητας και Διαφοράς για να φτιάξει τη σύσταση της Ψυχής στο 35a), υποστηρίζουν οι Hackforth (1959)· Vlastos (1939) και (1967)². Η μεταφορική ανάγνωση υιοθετείται από τους Taylor (1928) 66-70· Cornford (1997) 24-32, 34-39· Κάλφα (2013)³ 382 σημ. 131.

μια σύνοψη του Σωκράτη όσων συζητήθηκαν την προηγούμενη μέρα για την ιδανική πολιτεία, τις εγκιβωτισμένες αφηγήσεις του Κριτία και την κατανομή των ομιλητών ανά θέμα, αναλαμβάνει να μιλήσει για τη δημιουργία του σύμπαντος και του ανθρώπινου είδους (17a-27d4). Ο Τίμαιος, αφού κάνει ένα μεθοδολογικό προοίμιο και εκθέσει τα βασικά αξιώματα της κοσμικής εξήγησής του (27d-29d), εισάγει τον αγαθό Δημιουργό που βλέποντας στα πρότυπα των Ιδεών πλάθει το σώμα του κόσμου (29d-34b) και την κοσμική ψυχή (34c-37c), τον χρόνο (37c-39e) και τα έμβια όντα (39e-42e), αναθέτει ωστόσο στους κατώτερους θεούς να κατασκευάσουν τον άνθρωπο (42e-47e). Αυτήν ας την ονομάσουμε πρώτη αφήγηση. Όμως, όταν ο Τίμαιος φτάνει στη λειτουργία της ανθρώπινης όρασης, εισάγει μια νεά για την αφήγηση, αλλά παλαιότερη χρονικά του Δημιουργού, κοσμική δύναμη, την Ανάγκη ή προκοσμικό χάος,⁴ που υποτάσσεται διά της πειθούς στον Δημιουργό (47e-68d) (δεύτερη αφήγηση). Στο τελευταίο μέρος του λόγου του, ο ομιλητής εκθέτει τη λειτουργία του ανθρώπινου οργανισμού ως αποτέλεσμα του συνδυασμού των δύο ειδών αιτιότητας, της Ανάγκης και του θεϊκού Νου (68d-92c) (τρίτη αφήγηση).

Όπως φάνηκε από την αδρή έκθεση του περιεχομένου, ο Πλάτων αναβαθμίζει στον *Τίμαιο* τον ρόλο του θεού, που οι προγενέστεροι φυσιολόγοι είχαν εκτοπίσει αναγορεύοντας ως θεμελιακούς τους άτεγκτους φυσικούς νόμους.⁵ Για την ακρίβεια, στο πλατωνικό κείμενο η πρωτοκαθεδρία ανήκει στην κοσμική δράση του αγαθού Δημιουργού⁶ που βρίσκεται εκτός και υπεράνω της φύσεως, μια και δεν υπόκειται στους φυσικούς νόμους,⁷ και εκτός ιστορίας, μια και προϋπάρχει του χρόνου. Ο Δημιουργός θεός δεν είναι μεν παντοδύναμος, καθώς δεν δημιουργεί ο ίδιος το υλικό των τεσσάρων στοιχείων, αλλά το βρίσκει να προϋπάρχει σε κατάσταση χάους ως αποτέλεσμα της Ανάγκης (30a3-4), το μορφοποιεί,⁸ ωστόσο, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, δηλαδή με τον πιο αγαθό και έλλογο (29e-30c), για να κατασκευάσει το σώμα

⁴ Cornford (1997) 171-172 επισημαίνει πως στον *Τίμαιο* η Ανάγκη δεν ταυτίζεται με την φυσική αιτιότητα που είναι σταθερή κι αμετάβλητη, αλλά είναι το απροσδιόριστο, το ασταθές και το ανώμαλο, αυτό που δεν μπορεί να κατανοηθεί ούτε να προβλεφθεί.

⁵ Ο Vlastos (2005) 25 χαρακτηρίζει «θεολογική κοσμογονία» την πλατωνική εκδοχή της φύσης του *Τίμαιου*.

⁶ Ο Δημιουργός θεός απαντά και σε άλλα κείμενα του πλατωνικού corpus: *Πολιτεία* (507c6-530a6)· *Σοφιστής* (265c3-5)· *Πολιτικός* (270a3-5).

⁷ Vlastos (2005) 25.

⁸ Επανελημμένες φορές χρησιμοποιείται στο κείμενο σε διάφορες μορφές το ρήμα «συνίστημι» για να αποδοθεί η δράση του Δημιουργού: ὁ συνιστὰς συνέστησεν (29e1)· ὁ συνιστὰς συνέστησεν (30c3)· συνέστησε (31a1)· σύστασις [...] συνέστησεν αὐτὸν ὁ συνιστὰς (32c6-7)· ὁ συνθεὶς (33d2)· συνεστήσατο (35a1)· συνέστησεν (35a5)· τῷ συνιστάντι [...] σύστασις ἐγένετο (36d8-9)· συστήσας (41d8).

του κόσμου με γεωμετρικές αναλογίες (53b4-5).⁹ Ο *Τίμαιος* καταδεικνύει περίτρανα τη στροφή του Πλάτωνα στη φυσική φιλοσοφία¹⁰ την οποία προσαρμόζει στο δικό του μεταφυσικό σχήμα· μπορεί να γίνεται λιγιστή αναφορά στις Ιδέες σε ολόκληρο το κείμενο,¹¹ ωστόσο ο αυστηρός διαχωρισμός νοητού και αισθητού συνεχίζει να υφίσταται, καθώς ο κόσμος της νόησης είναι αμετάβλητος και αιώνιος, ενώ ο κόσμος των αισθητών φθαρτός και εφήμερος. Μάλιστα, στον *Τίμαιο* γίνεται προσπάθεια να αποδειχθεί λογικά η ύπαρξη των Ιδεών στη βάση της διάκρισης της νόησης από τη γνώμη (51b-e).

Μέχρι το τέλος της πρώτης αφήγησης προτείνεται μια θεωρία των Ιδεών συνεπής με τον *Φαίδωνα* και την *Πολιτεία*, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η κριτική που άσκησε ο Πλάτωνας στη θεωρία αυτή στον *Παρμενίδη* (132a-133a)¹² με μια απόκλιση, ωστόσο, που διαφοροποιεί τον *Τίμαιο* από την *Πολιτεία*: απουσιάζει η Ιδέα του Αγαθού, οι Ιδέες αποδίδονται ως τα υποδείγματα (παράδειγμα),¹³ όπου κοιτάζει ο Δημιουργός για να αποτυπώσει τη φύση (39e6-7), κι ο αισθητός κόσμος ως η «εικόν», το απείκασμα τους (ὧδε οὖν περὶ τε εἰκόνοσ καὶ περὶ τοῦ παραδείγματος αὐτῆσ διοριστέον, 29b3-4), με τα δύο αυτά μέρη της πλατωνικής οντολογίας να βρίσκονται σε σχέση ομοιότητας (εἰσ ὁμοιότητα, 30c3· 39e4) και ομωνυμίας

⁹ Mohr-Sattler (2010) 7 για τις δύο τάσεις στην προσέγγιση του Δημιουργού από τους μελετητές: παλαιότερα έτειναν να τον βλέπουν ως καλλιτέχνη που αποβλέπει στο όμορφο· ωστόσο, τα τελευταία χρόνια οι μελετητές απομακρύνονται από αυτήν την άποψη και τον θεωρούν δημιουργό έλλογης τάξης. Κάλφας (2013)³ 65-105 για τον Δημιουργό στον *Τίμαιο*. Ο Keyt (1971) αποδίδει στον Δημιουργό τον χαρακτηρισμό «mad craftsman», γιατί, όπως υποστηρίζει, ενώ ο Δημιουργός χρησιμοποιεί ως πρότυπο την Ιδέα του «νοητοῦ ζῶου» (39e1), για να κατασκευάσει τον κόσμο, ο δημιουργημένος κόσμος είναι «ὄρατὸν ζῶον» (30d3), αισθητός, δηλαδή, κι όχι νοητός ζωντανός οργανισμός. Επίσης, διατείνεται πως ο Πλάτωνας υποπίπτει τρεις φορές στην πλάνη της διαίρεσης, καθώς ο *Τίμαιος* αποτυγχάνει να ξεχωρίσει τα χαρακτηριστικά των Ιδεών στην προσπάθειά του να αποδείξει για ποιον λόγο ο κόσμος είναι μοναδικό, αιώνιο κι έμψυχο αντίγραφο ενός πρωτοτύπου με τα ίδια ποιοτικά χαρακτηριστικά.

¹⁰ Kahn (2010) και (2013) για την κοσμολογία στους ύστερους πλατωνικούς διαλόγους.

¹¹ Κάλφας (2013)³ 342 σημ. 42 επισημαίνει πως οι Ιδέες δεν εμφανίζονται συχνά στην αφήγηση του *Τίμαιου*, βλ. 30c-31b· 35a· 37cd. Τα χωρία αυτά είναι στην πρώτη αφήγηση για τα έργα του Δημιουργού (42e-47e), πριν εισαχθεί η Ανάγκη και η Χώρα.

¹² Το ζήτημα της θεωρίας των Ιδεών και της μέθεξης των αισθητών έχει απασχολήσει πολύ, όπως είναι φυσικό, τους μελετητές του Πλάτωνα. Βλ. Mohr (1986)· Vlastos (1997) για τη θεωρία των Ιδεών στο 10^ο βιβλίο της *Πολιτείας* όπου εξετάζεται η επικοινωνία των Ιδεών με τα ανθρώπινα δημιουργήματα· Irwin (1999) για τις Ιδέες στον *Φαίδωνα* και την *Πολιτεία*· Gill (2006) για τη θεωρία των Ιδεών στον *Παρμενίδη*.

¹³ Πρβλ. 28a6-7· 37c8· 38b8-c1· 48e5· 50d1-2. Στο σημείο αυτό ας επισημανθεί πως και στην *Πολιτεία* αξιοποιείται η λέξη «παράδειγμα» με την έννοια του υποδείγματος (484c6-d3· 500e1-4· 529d-e), για να δηλωθεί η ηθική και γνωστική διάσταση του κόσμου των Ιδεών, διάσταση που δεν υφίσταται στον *Τίμαιο*· βλ. Allen (2013) 152.

(ὁμώνυμον ὁμοίων τε, 52a5).¹⁴ Πώς λύνεται όμως το πρόβλημα της επικοινωνίας Ιδεών και αισθητών; Η σημαντική συνδρομή του *Τίμαιου* στην πλατωνική μεταφυσική έγκειται ακριβώς σε αυτό το σημείο. Ο Πλάτων επινοεί έναν χώρο όπου εισέρχονται όχι οι Ιδέες αλλά τα αντίγραφά τους (51a2) και, μετά από αυτήν την είσοδο, δημιουργούνται τα αισθητά, κι αυτόν καταλήγει να τον ονομάσει «Χώρα» (48e-53a). Με το επινόημα του αντιγράφου και της Χώρας, αισθητά και Ιδέες είναι απολύτως διακριτά¹⁵ χωρίς να έρχονται σε καμιά επαφή μεταξύ τους. Έτσι, ο Τίμαιος επιχειρεί να λύσει το ζήτημα της μέθεξης που είχε τεθεί στον *Φαίδωνα* και την *Πολιτεία*,¹⁶ ξεκαθαρίζοντας πως Ιδέες και αισθητά δεν βρίσκονται σε καμιά απολύτως επαφή, γιατί έχουν απλώς εικονιστική σχέση, και σώζοντας έτσι την καθαρότητα των Ιδεών.¹⁷

Αν πάμε στο ευρύτερο πλαίσιο, θα δούμε πως ο *Τίμαιος* συνδυάζει τη μυθική αφήγηση και ένα είδος, θα μπορούσαμε να πούμε, επιστημονικής μεθόδου:¹⁸ από τη μια πλευρά, όπως η σύγχρονη επιστήμη, προσπαθεί να αποδείξει τη μαθηματική δομή του σύμπαντος, από την άλλη χαίνει ένα «hiatus irrationalis»¹⁹ γιατί η κοσμολογία εκτίθεται ως αφήγηση, η φυσική πραγματικότητα δηλαδή είναι αποτέλεσμα αναπαράστασης.²⁰ Επιπλέον, η πλατωνική κοσμολογία δεν μπορεί να ξεφύγει από τους περιορισμούς που θέτουν οι πεπερασμένες δυνατότητες των ανθρώπινων αισθήσεων και η γλώσσα για την κατανόηση και περιγραφή του κόσμου· το

¹⁴ Ross (1951) 120-138 για τη θεωρία των Ιδεών στον *Τίμαιο* και τον *Φίληβο*· Για την οντολογία του *Τίμαιου*, βλ. Ostfeld (1982) 69-72· Ashbaugh (1988) 7-14· Κάλφας (2013)³ 129-145. Ο Allen (2013) 150 επισημαίνει τη σύμπτωση Ιδεών και Υποδειγμάτων (παραδείγματα) στον *Τίμαιο* και τη διαφοροποίηση της θεωρίας σε σχέση με την *Πολιτεία* δηλώνοντας: «in that dialogue (σημ. *Τίμαιο*), the Forms are described as paradigms [...] In contrast, paradigms are not equated to Forms in the *Republic*».

¹⁵ Εδώ τίθεται το ζήτημα του χωρισμού (ό,τι κι αν σημαίνει αυτός ο όρος· βλ. Fine (2003) 252-253 για το τι μπορεί να εννοούν οι μελετητές χρησιμοποιώντας τον όρο) των Ιδεών από τα αισθητά που πρώτος ο Αριστοτέλης στα *Μετά τα Φυσικά* (1078b30-1· 1086b32-5) καταλόγισε στον Πλάτωνα. Για το θέμα αυτό του «χωρισμού» βλ. Fine (2003) 252-300 ο οποίος δεν συμφωνεί με καμιά έννοια χωρισμού Ιδεών και αισθητών στο πλατωνικό corpus.

¹⁶ Devereux (1999) για τη μέθεξη Ιδεών και αισθητών αντιγράφων.

¹⁷ Κάλφας (2013)³ 149. Kahn (2013) 200-206 θεωρεί πως το ζήτημα της μέθεξης λύνεται στον *Τίμαιο* με τα μαθηματικά: τα αισθητά μετέχουν στην μαθηματική αναλογία των Ιδεών που αντικατοπτρίζονται στη Χώρα.

¹⁸ Brisson-Meyersterin (1995) 17. Ό.π. 4-6 ο *Τίμαιος* μπορεί να θεωρηθεί επιστημονικό κείμενο γιατί αναζητά τις αιτίες των πραγμάτων, βασίζει την εξήγηση στα μαθηματικά και δέχεται αξιώματα που στηρίζουν το κοσμολογικό του μοντέλο· ό.π. 18-28 εκτίθενται τα 12 βασικά επιστημολογικά αξιώματα του *Τίμαιου*.

¹⁹ Brisson – Meyersterin (1995) 6 «hiatus irrationalis» ως η αδυναμία ταύτισης των επιστημονικών εξηγήσεων και των αισθητηριακών δεδομένων.

²⁰ Hacking (1983) συνέδεσε την πραγματικότητα, όπως προσπαθεί να τη συλλάβει η επιστήμη, με την έννοια της αναπαράστασης.

περιγραφόμενο σύμπαν και η δημιουργός του δύναμη είναι αποτέλεσμα λόγου (discourse) κι η γνώση ούτε υπερβατική είναι ούτε αποδίδει τα γυμνά γεγονότα και τα πράγματα όπως ακριβώς έχουν.²¹ Η σύγχρονη επιστήμη, εξάλλου, από τον Αϊνστάιν κι έπειτα²² αναγνωρίζει πως η ανθρώπινη γνώση εξαρτάται από την οπτική του παρατηρητή και πραγματώνεται εντός ειδών λόγου· αντί να μιλάμε για ανακάλυψη των νόμων που διέπουν το σύμπαν, θα ήταν προτιμότερο να μιλάμε για επινόηση.²³

Ο Πλάτων φυσικά και είχε επίγνωση της αδυναμίας να προσεγγιστεί η ακριβής γνώση για την προέλευση του σύμπαντος, γι' αυτό και χαρακτηρίζει την αφήγησή του «εικότα μῦθον»,²⁴ αληθοφανή δηλαδή κι όχι αληθή διήγηση.²⁵ Με αυτήν την παραδοχή του εύλογου εντάσσει προγραμματικά στην αφήγησή του την αβεβαιότητα για το αφηγημένο σύμπαν, αλλά και την αστάθεια στην ίδια την αφηγηματική πράξη, μια και αυτή μπορεί να αντιφάσκει ή να διορθώνει τα λεχθέντα, οπότε προειδοποιεί τον αποδέκτη να είναι προσεκτικός, γιατί η γλώσσα που προσπαθεί να αποδώσει τον ασταθή αισθητό κόσμο είναι κι αυτή ασταθής.²⁶ Εξάλλου, ο χαρακτηρισμός «εϊκώς» δεν αφορά μόνο το περιεχόμενο του *Τίμαιου*, δηλαδή την προσπάθεια να αποδοθεί με όσο το δυνατόν περισσότερη αληθοφάνεια η δημιουργία του κόσμου, αλλά και την ίδια την αφήγησή του, που μοιάζοντας στον κόσμο ως εικόνα των Ιδεών, φιλοδοξεί να είναι ανταγωνιστική προς την κοσμοθεώρηση άλλων μοντέλων, όπως εκείνο των υλιστών.²⁷

Εάν επανέλθουμε στη φρεσκογραφία του Ραφαήλ και τις δύο κεντρικές της φιγούρες, θα παρατηρήσουμε πως οι φιλοσοφικές διαφορές τους εικονοποιούνται με τις αντίθετες χειρονομίες που είναι αντιθέσεις στον χώρο, αντίθεση του πάνω και του

²¹ Rorty (1989) 3-22 η γλώσσα ως ανθρώπινο δημιούργημα διαπλάθει τον τρόπο που βλέπουμε τον κόσμο που μας περιβάλλει.

²² Κομβική μελέτη για τη σχετικότητα των δεδομένων με βάση τον παρατηρητή θεωρείται το κείμενό του *On the Electrodynamics of the Moving Bodies* (1905).

²³ Hacking (1983) 21-22 αναγνωρίζει τα δύο «στρατόπεδα» στην επιστήμη: τον ρεαλισμό και τον αντι-ρεαλισμό. Ο δεύτερος θεωρεί πως η επιστημονική γνώση είναι «fiction», χρήσιμο επινόημα του ανθρώπινου μυαλού, για να κατανοηθεί ο κόσμος γύρω μας. Kennedy (2002) 17-21 αναφέρει την «ανακάλυψη» και την «επίνοηση» ως δύο αντίθετες προσεγγίσεις της επιστημονικής γνώσης.

²⁴ Εϊκώς μῦθος: 29d2' 59c6' 68d2. Στα συμφραζόμενα του τελευταίου χωρίου μάλιστα (68c-d) ο αφηγητής δηλώνει ότι η φυσική του θεωρία δεν μπορεί να επαληθευτεί ή να διαψευσθεί, γιατί αυτό θα το έκανε μόνο ένας θεός, ενώ ο άνθρωπος πρέπει να αρκεστεί στον «αληθοφανή λόγο».

²⁵ Burnyeat (2009) διαφωνεί με τη μετάφραση της λέξης «εϊκώς» ως «πιθανός», «αληθοφανής» προκρίνοντας της απόδοση «λογικός», «κατάλληλος». Ωστόσο, με αυτήν την εκδοχή χάνεται η σύνδεση του «εϊκώς» με την «εικόνα», η οποία είναι θεμελιακή για την μεταφυσική του *Τίμαιου*. Επίσης, θεωρεί πως τη λέξη «μῦθος» πρέπει να την εκλάβουμε ως μῦθο κι όχι ως διήγηση ή εξιστόρηση.

²⁶ Morgan (2010) 274-278.

²⁷ Menn (2010) για την κριτική του Πλάτωνα στους προσωκρατικούς φιλοσόφους. Ό.π. 147 χαρακτηρίζει τον *Τίμαιο*: «oppositional physics».

κάτω, αντίθεση του ουράνιου και του γήινου χώρου. Η φιλοσοφία στη νωπογραφία συσχετίζεται με την έννοια του χώρου ενώ και στον ίδιο τον *Τίμαιο* η ύπαρξη γίνεται αντιληπτή με όρους χώρου.²⁸ Βέβαια, η χωρικότητα (όπως και η υλικότητα) δεν μπορούν να νοηθούν εκτός ευρύτερων αφηγήσεων.²⁹ Έτσι, ο χώρος δεν νοείται έξω από τα ανθρώπινα λεκτικά σχήματα και πλέγματα σκέψης, αλλά επενδύεται με τον φιλοσοφικό λόγο ή, πιο σωστά, με την αφήγηση που είναι εξόχως παρούσα στον *Τίμαιο*. Η αφηγηματική κατασκευή του διαλόγου μας υπενθυμίζει αφενός ότι ούτε η φιλοσοφία μπορεί να αποκοπεί από τα «δεσμά» του λόγου και της αναπαράστασης και, αφετέρου, πως ο Πλάτωνας δεν επινόησε ένα τεχνικό φιλοσοφικό λεξιλόγιο, αλλά οικειοποιήθηκε τον μύθο και την απλή γλώσσα, που όμως είναι και αυτή φορτισμένη με τη χρήση: δημιουργώντας νέα συμφραζόμενα μεταφέρει σε αυτά στρώματα της χρήσης της.³⁰

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με την αφηγηματική πλευρά της κοσμολογικής μυθιστορίας³¹ του πλατωνικού *Τίμαιου* και με τη Χώρα ως τον κατεξοχήν αφηγηματικό χώρο, όπου επιλύεται το αφηγηματικό αδιέξοδο του 1^{ου} μέρους, ενοποιείται η αφήγηση και παρέχεται στα πράγματα ένας σταθερός χώρος εκφοράς.³² Μια προκαταρκτική παρατήρηση, ωστόσο, είναι απαραίτητη: η διερεύνηση της αφήγησης στον *Τίμαιο* –και ιδιαίτερα της αφηγηματικής προσέγγισης της Χώρας– είναι ένα ιδιαίτερος σύνθετο ζήτημα για το οποίο πρέπει να λάβει κανείς υπόψη πολλούς παράγοντες: την παράδοση των περί φύσεως κοσμολογικών κειμένων και την αντιπαράθεση (αλλά και την οικειοποίηση, θα λέγαμε) του Πλάτωνα με αυτήν την παράδοση: τη ρητορική φύση του λόγου (που είναι ιδιαίτερος εμφανής στην πραγμάτευση της Χώρας): τη σύνδεση της κοσμολογίας του *Τίμαιου* με την

²⁸ Mohr-Sattler (2010) 10.

²⁹ Punday (2003) 22. Φυσικά δεν εννοούμε πως δεν υφίσταται χώρος ή ύλη έξω από την αφήγηση, αλλά πως, για να μιλήσει κανείς για τον χώρο ή την ύλη, καταφεύγει σε πλέγματα σκέψης και λόγου. Για να το πούμε όπως το θέτει ο Rorty (1989) 5: «The world is out there, but descriptions of the world are not».

³⁰ Derrida (2000) 19-20 παρατηρεί σχετικά με τις ρητορικές καταβολές της περιγραφής της Χώρας πως: «Όλοι σχεδόν όσοι ασχολήθηκαν με την ερμηνεία του *Τίμαιου* ποντάρουν σε αυτό το σημείο στις πηγές της ρητορικής, χωρίς ποτέ να αναρωτηθούν γι' αυτές. Κάνουν αβασάνιστα λόγο για μεταφορές, για εικόνες και παρομοιώσεις. Ουδόλως προβληματίζονται με αυτή την παράδοση της ρητορικής, η οποία θέτει στη διάθεσή τους ένα απόθεμα εννοιών εξαιρετικά χρήσιμων, αλλά που όλες τους είναι κατασκευασμένες στη βάση αυτής της διάκρισης μεταξύ του αισθητού και του νοητού, με την οποία ακριβώς η σκέψη της χώρας δεν μπορεί να συμβιβασθεί».

³¹ Κάλφας (2013)³ 46 χαρακτηρίζει έτσι τον *Τίμαιο*.

³² Ashbaugh (1988) 11 παρατηρεί σχετικά: «with the introduction of space, all the threads needed to weave a good story are available».

*Πολιτεία*³³ τη σχέση της κοσμολογίας με την ηθική και την πολιτική³⁴ το στάτους της αφήγησης ως «εικότος μύθου»³⁵ την παραβίαση των συμβάσεων του αφηγηματικού χρόνου. Ιδιαίτερα αυτή η τελευταία έχει ενδιαφέρον και τεράστια σημασία για την κοσμολογική αφηγηματική δομή, αν σκεφτούμε πως ο Τιμαίος ξεκινά τρεις φορές την αφήγησή του. Στο 29d7 αρχίζει με το έλλογο αίτιο της δημιουργίας του κόσμου· ωστόσο, στο μέσον του λόγου του θεωρεί πως αυτή η εκδοχή της αιτιότητας που είχε δώσει μέχρι εκείνο το σημείο καταρρέει λόγω της ευμετάβλητης φύσης των αισθητών και των τεσσάρων στοιχείων που τα συνθέτουν κι έτσι αποφασίζει να ξαναρχίσει από μια άλλη, πιο ταιριαστή, αρχή την αφήγησή του (προσήκουσαν έτεραν αρχήν, 48b1-3).³⁶

Τι οδήγησε όμως τον αφηγητή σε αυτή την επανεκκίνηση; Αφότου εξέθεσε τα έλλογα έργα του Δημιουργού που κατασκευάζει το σύμπαν (29d-42e), ο Τίμαιος φτάνει στον σχηματισμό του ανθρώπου από τους κατώτερους θεούς και στη λειτουργία της ανθρώπινης όρασης. Όμως, με αφορμή την περιγραφή του μηχανισμού της όρασης, παρατηρεί πως πολλοί εκλαμβάνουν τα συναίτια ως αίτια με το να θεωρούν πρωταρχικά τα τέσσερα υλικά στοιχεία, με το να συλλαμβάνουν δηλαδή τον τρόπο που δημιουργούνται τα πράγματα και να τους διαφεύγει το γιατί.³⁷ Γι' αυτόν τον λόγο, εισάγεται η κοσμική δύναμη της Ανάγκης, η Χώρα και οι μηχανιστικές εξηγήσεις, που χρονικά μεν προηγούνται των δράσεων του Δημιουργού, ωστόσο υποτάσσονται σε αυτόν με τη δύναμη της πειθούς.³⁸ Έτσι, ο Τίμαιος όχι μόνο ξαναρχίζει την αφήγηση αλλά και πάει πίσω στον χρόνο, στην προκοσμική περίοδο, οπότε η ιστορία του σύμπαντος χωρίζεται σε δύο κοσμικές φάσεις, με το ύστερο να λέγεται πρότερο, μέσω ενός «αφηγηματικού τεχνάσματος», όπως το χαρακτηρίζει ο

³³ Johansen (2004) 7-23.

³⁴ Carone (2005).

³⁵ Johansen (2004) 48-68.

³⁶ Derrida (2000) 37 χαρακτηρίζει αυτήν τη νέα αρχή «χάσμα» και «άβυσσο», «άνοιγμα ενός τόπου “μέσα” στον οποίο τα πάντα έρχονται να λάβουν θέση και να αντανάκλαστούν».

³⁷ Cornford (1997) 172.

³⁸ Νοῦ δὲ ἀνάγκης ἄρχοντος τῶ πείθειν [...] ἐπὶ τὸ βέλτιστον ἄγειν (48a2-3)· ἀνάγκης ἡττωμένης ὑπὸ πειθοῦς ἔμφρονος (48a4-5)· ἢ τῆς ἀνάγκης ἐκοῦσα πεισθεῖσά τε φύσις ὑπεῖκεν (56c5-6). Για τον Morrow (1950) 431 η πειθὴ συνίσταται στο ὅτι ὁ Δημιουργὸς κατανόησε τὴ φύση τοῦ υλικοῦ τοῦ και το κατηύθυνε αναλόγως, χωρὶς να παραβιάσει τὴ φυσικὴ τάξη· Gadamer (1983) 186 θεωρεῖ πως ἡ πειθὴ ἔχει να κάνει με τὴν ανακάλυψη τῆς μαθηματικῆς δομῆς τοῦ χώρου.

Κάλφας,³⁹ για να καταλήξει η αφήγηση στη συνδυασμένη δράση της Ανάγκης και του θεϊκού Δημιουργού (69d-92c),⁴⁰ οπότε κι η αφήγηση εκκινεί για τρίτη φορά.

Στο πλαίσιο της αναδρομής στο προσκοσμικό χάος και στο μηχανιστικό κοσμοείδωλο εισάγεται η Χώρα,⁴¹ το «τρίτον γένος» στο μεταφυσικό σχήμα που χτίζει ο ομιλητής (48e2-53a7). Η Χώρα, διαρρηγνύοντας τον οντολογικό δυϊσμό των μέσων διαλόγων, αποτελεί, μετά τις Ιδέες και τα αισθητά, το τρίτο είδος, δηλαδή τον χώρο όπου εισέρχονται τα αντίγραφα των Ιδεών και όπου δημιουργούνται τα αισθητά. Η Χώρα –«υβριδική μορφή» τη χαρακτηρίζει ο Brisson⁴² θα μπορούσε να λείπει από τη φυσική κοσμοθεωρία του *Τίμαιου*.⁴³ Ωστόσο, είναι μία επινόηση κι υπόθεση του Πλάτωνα που διευκολύνει διττά τον αφηγητή Τίμαιο: από τη μια πλευρά, σε επίπεδο μεταφυσικής ξεπερνά τον σκόπελο της ρευστότητας των αισθητών πραγμάτων, παρέχοντας τους μια σταθερή οντολογική βάση χωρίς να κλονίζονται τα θεμέλια του κοσμοειδώλου των Ιδεών· από την άλλη πλευρά, σε αφηγηματικό επίπεδο βοηθάει τον Τίμαιο να βγει από την προβληματική και μεταφυσικά μετέωρη πρώτη εξιστόρηση, γιατί αυτή η σταθερότητα που προσφέρει καθιστά την προτεινόμενη εκδοχή του κόσμου αφηγήσιμη και τα πράγματα περιγράψιμα. Έτσι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Χώρα είναι ο κατεξοχήν αφηγηματικός χώρος –τόσο με την έννοια του κειμενικού χώρου όσο και με εκείνη του μεταφυσικού– που μεσολαβεί μεταξύ του αφηγηματικού κειμένου και του αφηγημένου κόσμου. Όμως, αυτός ο χώρος επενδύεται με υλικότητα, γιατί θέλοντας ο Τίμαιος να ξεκαθαρίσει πως η Χώρα είναι απολύτως διακριτή από τον κόσμο των Ιδεών και των αισθήσεων την περιγράφει με μεταφορές και εικόνες βαθιά ριζωμένες στον υλικό κόσμο.

Η αφηγηματική διάσταση της κοσμολογίας του *Τίμαιου* είναι σημαντική, γιατί στο κείμενο αυτό εκτίθεται μια «μεγάλη αφήγηση» που περικλείει τα πάντα, από τη γέννηση του ουρανού έως τη δημιουργία του ανθρώπου, κι έχει πολεμικό χαρακτήρα.

³⁹ Κάλφας (2013)³ 47-108.

⁴⁰ Τον χωρισμό της κοσμολογικής έκθεσης σε 3 μέρη (έργα του Δημιουργού, έργα της Ανάγκης και έργα ως αποτέλεσμα του συνδυασμού Δημιουργού και Ανάγκης) υποστηρίζουν οι: Ross (1951) 120· Cornford (1997)· Κάλφας (2013)³ 28. Αντιθέτως, η Ashbaugh (1988) 74-75 θεωρεί πως αυτός ο διαχωρισμός δεν αποδίδει ξεκάθαρα τη δομή της αφήγησης, με το σκεπτικό πως κάθε εξήγηση συνδυάζει τον νοῦν και την *ανάγκη*. Γι' αυτό θεωρεί τη δομή του λόγου κυκλική με βάση «moments of thinking».

⁴¹ Ο όρος «Χώρα» είναι, όπως θα δούμε, ένας από τους πολλούς που χρησιμοποιεί ο Πλάτωνας στον *Τίμαιο* (52a8), για να δηλώσει το τρίτο είδος της μεταφυσικής του. Αυτός ο όρος θα χρησιμοποιείται στην εργασία.

⁴² Brisson–Meyersterin (1995) 22.

⁴³ Κάλφας (2013)³ 115-116.

Σκοπός της είναι, αναιρώντας –αλλά και ενσωματώνοντας– ανταγωνιστικές κοσμολογίες να δώσει μια τελεσιδική αναπαράσταση για το σύμπαν εκλογικεύοντας τη λειτουργία του και μέσα σε αυτήν την εκλογίκευση να εντάξει ζητήματα ηθικής και πολιτικής: εάν επικρατεί χάος στο σύμπαν, τότε χάος θα επικρατεί στις ανθρώπινες ψυχές και στις ανθρώπινες υποθέσεις.⁴⁴ Βλέπουμε λοιπόν μια προσπάθεια να τεθεί η φυσική και η αστρονομία στην υπηρεσία του ανθρώπου,⁴⁵ καθώς ο κόσμος είναι ιδωμένος υπό το πρίσμα της ηθικής. Ωστόσο, μάθαμε στη μεταμοντέρνα εποχή να είμαστε, αφενός, καχύποπτοι με τις ολιστικές αφηγήσεις⁴⁶ και, αφετέρου, δύσπιστοι στις αξιώσεις περί αλήθειας της κοινής λογικής που πρεσβεύει πως το ανθρώπινο μυαλό έχει άμεση πρόσβαση στον κόσμο, όπως ακριβώς είναι. Επανερχόμαστε, λοιπόν, στην αντίθεση που αναφέρθηκε παραπάνω για τις επιστήμες: ο κόσμος που προτείνεται στον *Τίμαιο* (κι όχι μόνο) είναι ανακάλυψη ή επινόηση; Ο Δημιουργός ή ο Πλάτωνας γράφει το Βιβλίο της Φύσης;

Τροχιά της εργασίας

Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με τον τρόπο με τον οποίο ο κόσμος στον πλατωνικό *Τίμαιο* παρουσιάζεται ως ιστορία⁴⁷ με αφηγητή και αποδέκτες, ενώ ταυτόχρονα θα επιχειρήσει να προσεγγίσει την αφήγηση με την έννοια της γνώσης οργανωμένης μέσω ενός πλέγματος λόγου (discourse).⁴⁸ Αναφέρθηκε παραπάνω ο προβληματισμός της σύγχρονης επιστήμης για το αν η γνώση αποτελεί ανακάλυψη ή επινόηση⁴⁹ η παρούσα εργασία, κλίνοντας προς το δεύτερο «στρατόπεδο», θεωρεί πως η προσπάθεια εκλογίκευσης του φυσικού κόσμου δεν μπορεί να νοηθεί έξω από αφηγηματικές και γλωσσικές παραμέτρους, που όχι μόνο αναδεικνύουν τη γνώση, αλλά ακόμη περισσότερο τη διαπλάθουν. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο μέρος θα εστιάσει στην πρώτη αφήγηση του *Τίμαιου* και τις ασυνέχειές της· την ίδια στιγμή, αυτή η πρώτη εξιστόρηση διέπεται από εικονιστικό χαρακτήρα ο οποίος δομείται στο βασικό οντολογικό σχήμα της σχέσης υποδείγματος και απεικόνισής του. Τίθεται εδώ

⁴⁴ Κάλφας (2005) 24.

⁴⁵ Carone (2005) 68-78 για τη σύνδεση αστρονομίας και ηθικής στον *Τίμαιο*.

⁴⁶ Lyotard (1993)² θεωρείται σταθμός για την πραγμάτευση του τέλους των μετααφηγήσεων στη μεταμοντέρνα εποχή.

⁴⁷ Εκλαμβάνουμε τη λέξη «μύθος» της φράσης «εϊκώς μύθος» ως διήγηση και εξιστόρηση.

⁴⁸ Punday (2003) 2 ορίζει την αφήγηση μετά την αποδόμηση «in contemporary criticism narrative usually describes knowledge organized through language». Άρα, η εργασία δεν θα ασχοληθεί με την αφήγηση υπό το πρίσμα της αφηγηματολογίας στο αυστηρό πλαίσιο του δομισμού.

⁴⁹ Πρβλ. σελ. 8-9 της παρούσας εργασίας και υποσημειώσεις 21-23.

επομένως το ζήτημα της αναπαράστασης. Έπειτα, στο δεύτερο μέρος, θα συνεξεταστούν οι επόμενες δύο αφηγηματικές εκκινήσεις. Είναι πολύ σημαντικό το ζήτημα της αφηγηματικής αρχής, γιατί περισσότερο από οτιδήποτε άλλο υποδεικνύει τον ρόλο του Τίμαιου ως αφηγητή, μια και με την επιλογή της τριπλής επανεκκίνησης υπεισέρχεται η υποκειμενικότητα, που δεν επηρεάζει απλώς, αλλά διαπλάθει τον φιλοσοφικό λόγο και την κοσμολογική αλήθεια.⁵⁰ Στο τρίτο μέρος, θα εξετάσουμε τη Χώρα, την οποία όποιος φιλοσοφικός λόγος επιχειρεί να την περιγράψει χάνεται στη μεταφορά. Θα προσπαθήσουμε να εντάξουμε τη Χώρα στο πλατωνικό μεταφυσικό σχήμα και, αφού δούμε τον ρόλο της στο προκοσμικό στάδιο, θα ακολουθήσουν τρία ζητήματα προβληματισμού: αυτά είναι η έννοια του χώρου, η σχέση της Χώρας με τις ανταγωνιστικές κοσμολογικές αφηγήσεις και το ζήτημα του ονόματος. Θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε το πλέγμα λόγου και το εννοιολογικό οπλοστάσιο που χρησιμοποιεί ο Πλάτωνας για να μιλήσει για τη Χώρα· ο λόγος φέρει σημασιολογικό φορτίο κι οι λέξεις που χρησιμοποιούνται για να αποδώσουν το «τρίτο γένος» είναι οι ίδιες που δημιουργούν την έννοια.

⁵⁰ Shapin (1996) 10: «[...] selection is a necessary feature of *any* historical story [...] What we select inevitably represents our interests, even if we aim all the while to “tell it like it really was”».

A. Η πρώτη αφήγηση του Τίμαιου (27c-47e2)

Narrative implements and puts into play its narrator: there is no narrative without narration and no narration without a narrator.

J.L. Nancy, *Expectation: Philosophy, Literature*, 43

Η κοσμολογική εξιστόρηση του Τίμαιου είναι μέρος ενός ευρύτερου σχεδίου κάθε παρευρισκόμενος στη συζήτηση να εκφωνήσει από μια αφήγηση. Η διάσημη αρχή του κειμένου όπου ο Σωκράτης απαριθμεί, και τοποθετεί αφηγηματικά, τους τρεις παρόντες (είς, δύο, τρεῖς, 17a), δηλαδή τον Τίμαιο, τον Κριτία και τον Ερμοκράτη, και αναρωτιέται πού πήγε ο τέταρτος συνομιλητής (αυτός δεν κατονομάζεται) τοποθετείται την επόμενη μέρα μιας συνομιλίας της οποίας η σύνοψη (17c-19b) θυμίζει πολύ τα βιβλία 2-5 της *Πολιτείας*. Ο Σωκράτης, όμως, δεν είναι ικανοποιημένος από αυτή τη συζήτηση, γιατί νιώθει πως οι άνθρωποι για τους οποίους μιλούσαν είναι άψυχοι και η ιδεώδης πολιτεία νεκρός πίνακας, γι' αυτό, επιθυμώντας μια διορθωτική αναπαράσταση κι αφήγηση, ζητάει από τους συνομιλητές του να τους φέρουν με τον λόγο στη ζωή (19b3-20c3). Αυτό το είδος ανθρώπων αναλαμβάνει να το εκθέσει ο Κριτίας, αφότου μιλήσει ο Τίμαιος. Η πολιτική και ηθική διάσταση του ανθρώπινου βίου πρέπει να εξεταστεί μετά από την αφήγηση για την δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπινου είδους, προκειμένου να τεθούν προηγουμένως οι βάσεις που θα στηρίξουν τη «συμπάθεια» μικρόκοσμου και μακρόκοσμου. Μάλιστα, όπως επισημαίνει ο Κριτίας, θα παραλάβει τους ανθρώπους της αφήγησης του Τίμαιου, για να διεκπεραιώσει την αφήγηση που του αναλογεί (ἐμὲ δὲ μετὰ τοῦτον, ὡς παρὰ μὲν τούτου δεδεγμένον ἀνθρώπους τῷ λόγῳ γεγονότας, 27a7-8).⁵¹ Έτσι, ξεκινώντας η κοσμολογική έκθεση έχει ήδη συμπλεχθεί σε ένα ηθικό-πολιτικό πλέγμα λόγου.

Ο Τίμαιος τοποθετείται από τον Κριτία στη θέση του πρώτου αφηγητή (πρῶτον λέγειν ἀρχόμενον, 27a5), για να εξιστορήσει τη γέννηση του σύμπαντος μέχρι και τη δημιουργία του ανθρώπινου γένους, και θα εγκαινιάσει τον λόγο χάρη στις ανυπέβλητες αστρονομικές του γνώσεις (ἀστρονομικώτατον ἡμῶν) και την προσπάθειά του να γνωρίσει τη φύση του παντός (περὶ φύσεως τοῦ παντός εἰδέναι, 27a4). Η φόρμουλα «περὶ φύσεως» ήταν περιγραφικός όρος κειμένων που

⁵¹ Οι μελετητές θεωρούν ότι ο ημιτελής διάλογος *Κριτίας* είναι το δεύτερο μέρος μιας ανολοκλήρωτης τριλογίας με πρώτο τον *Τίμαιο* και τελευταίο τον *Ερμοκράτη* που δεν γράφτηκε ποτέ. Βλ. Cornford (1997) 1· Κάλφας (2013)³ 335 σημ. 1.

ασχολήθηκαν με την εκλογίκευση του φυσικού κόσμου, με τρανότερα παραδείγματα το βιβλίο του Αναξίμανδου και τα εξάμετρα φιλοσοφικά ποιήματα του Παρμενίδη και του Εμπεδοκλή που ήταν γνωστά σίγουρα από τον 5^ο αιώνα με αυτό το όνομα.⁵² Όπως και οι πραγματείες περί φύσεως, έτσι και η αφήγηση του Τίμαιου προτίθεται να προσφέρει μια μονοφωνική⁵³ ολιστική θεώρηση του παντός και να εξηγήσει την ύπαρξη (ήμας δὲ τοὺς περὶ τοῦ παντός λόγους ποιείσθαι πη μέλλοντας, 27c4-5), χωρίς ωστόσο να είναι πάντα δεδομένη η επιτυχία ενός τέτοιου εγχειρήματος, όπως δείχνει η ευχή να τον καταλάβουν οι συνομιλητές του (τὸ δ' ἡμέτερον παρακλητέον, ἧ ῥᾶστ' ἂν ὑμεῖς μὲν μάθοιτε, ἐγὼ δὲ ἧ διανοοῦμαι μάλιστ' ἂν περὶ τῶν προκειμένων ἐνδειξαίμην, 27d2-4). Από τη σκέψη του ομιλητή (διανοοῦμαι) έως την απόδοσή της (ἂν ἐνδειξαίμην) μεσολαβεί η αφήγηση η οποία εξαρτάται φυσικά από την επιτυχή πρόσληψή της (ῥᾶστ' ἂν ὑμεῖς μὲν μάθοιτε).

Χαρακτηριστικό των κειμένων «περί φύσεως» είναι ότι ξεκινούν την εξήγησή τους από την αρχή, τόσο με την έννοια του αρχικού σημείου όσο και με την έννοια του πρωταρχικού στοιχείου. Ας εξετάσουμε το πρώτο. Ο ίδιος ο αφηγητής έχει απόλυτη επίγνωση πως το ζήτημα της αφηγηματικής αφετηρίας είναι το πιο σημαντικό (μέγιστον δὴ παντός ἄρξασθαι κατὰ φύσιν ἀρχήν, 29b2-3). Ωστόσο, ενώ η αρχή θα έπρεπε να ξεκινήσει από τον ουράνιο χώρο, ο ομιλητής θεωρεί ως κατάλληλη αρχή να μιλήσει, εντός ενός μεθοδολογικού προοιμίου, για τα αξιώματα της κοσμολογίας⁵⁴ κι έπειτα για την εγκυρότητα των προτάσεων στη βάση της σχέσης της εικόνας και του υποδείγματός της (29b1-29d2). Τα κοσμολογικά αξιώματα του Τίμαιου είναι: Πρώτον, ο κόσμος είναι χωρισμένος στα δύο, στο αιώνια υπάρχον και στο φθαρτό γίνεσθαι. Το μὲν πρώτο είναι το αντικείμενο της νόησης, ενώ το δεύτερο είναι το αντικείμενο της γνώμης· δεύτερον, οτιδήποτε γεννιέται υπάρχει λόγω κάποιου αιτίου· τρίτον, όταν ο Δημιουργός, το πρωταρχικό αίτιο, κοιτάζει σταθερά σε ένα άφθαρτο υπόδειγμα, κατασκευάζει κατ' ανάγκη κάτι ωραίο (27d5-28b3). Έτσι, ο κόσμος δομείται και νοείται στο πλαίσιο των κανόνων που θέτει ο αφηγητής για να

⁵² Naddaf (2005) 11-35 για το νόημα της φόρμουλας «περί φύσεως» και ιδιαίτερα 16-17 για τη φόρμουλα ως τίτλο φιλοσοφικού κοσμολογικού κειμένου.

⁵³ Kahn (2013) 176-177 κάνει τη σημαντικότερη παρατήρηση πως στον *Τίμαιο* ο Πλάτωνας ουσιαστικά αλλάζει φιλοσοφική μέθοδο και λογοτεχνικό μέσο: από τον φιλοσοφικό διάλογο που έδινε τη δυνατότητα να ακουστούν όλες οι απόψεις περνά στον συνεχή λόγο της κοσμολογικής αφήγησης της μίας και μοναδικής αυθεντίας, εκείνης του Τίμαιου.

⁵⁴ Johansen (2008) για τα κοσμολογικά αξιώματα του *Τίμαιου*.

τακτοποιήσει την τάξη του πραγματικού,⁵⁵ προκειμένου να διαμορφωθεί ο επαρκής αποδέκτης / αναγνώστης της δικής του κοσμολογικής εκδοχής, εφόσον, όπως ειπώθηκε προηγουμένως, η επιτυχία της αφήγησης, εκτός από την οικοδόμηση αξιωμάτων, συνδέεται και με την πρόσληψή της.

Μετά από αυτές τις αξιωματικές παραδοχές, η κοσμολογική αφήγηση του Τίμαιου έχει ως χώρο εκκίνησης τον ουρανό· όλη η πραγμάτευσή του θα κινηθεί από τον θεϊκό Δημιουργό προς τον άνθρωπο, από πάνω προς τα κάτω. Το πρόβλημα, ωστόσο, με αυτόν τον χώρο αφηγηματικής αφόρμησης είναι το όνομά του:

ὁ δὴ πᾶς οὐρανὸς —ἢ κόσμος ἢ καὶ ἄλλο ὅτι ποτὲ ὀνομαζόμενος μάλιστ' ἂν δέχοιτο, τοῦθ' ἡμῖν ὠνομάσθω—σκεπτέον δ' οὖν περὶ αὐτοῦ πρῶτον, ὅπερ ὑπόκειται περὶ παντὸς ἐν ἀρχῇ δεῖν σκοπεῖν, πότερον ἦν αἰεὶ γενέσεως ἀρχὴν ἔχων οὐδεμίαν, ἢ γέγονεν, ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος. (28b2-7)

Το ζήτημα του ονόματος, που θα το δούμε να επανέρχεται στη Χώρα, είναι και πρόβλημα του κοσμολογικού χώρου και του σημείου αφηγηματικής εκκίνησης. Ο «ουρανός» ήταν ένας όρος παλαιότερος και χρησιμοποιήθηκε από τους Ίωνες κοσμολόγους, ενώ η λέξη «κόσμος» συναντάται για πρώτη φορά στον Ηράκλειτο.⁵⁶ Ο Πλάτωνας αποδεχόμενος το όνομα, αποδέχεται την έννοια και τη σύλληψη του σύμπαντος που επινόησαν οι προσωκρατικοί φυσιολόγοι.⁵⁷ Έτσι, ο Τίμαιος εντάσσει στην αφήγησή του έναν όρο φορτισμένο με τα νοήματα των προγενέστερων κοσμολογιών, για να καταλήξει να κατασκευάσει τη δική του κοσμική ερμηνεία βάζοντας σε αφηγηματική τάξη τον κόσμο, όπως θα έπρεπε να είναι.⁵⁸ Ο ουρανός ή κόσμος (ή όποιο άλλο όνομα κι αν δεχθεί κάποιος) θα τεθεί πρώτος στην πραγμάτευση και αυτή η αφηγηματική εκκίνηση (περὶ παντὸς ἐν ἀρχῇ δεῖν σκοπεῖν) τίθεται μαζί με τη φυσική αρχή του (γενέσεως ἀρχὴν· ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος).

⁵⁵ Kalligas (2012) 409 επισημαίνει σχετικά με τις κοσμολογίες, και του *Τίμαιου* συμπεριλαμβανομένου, πως διαμορφώνονται υπό συγκεκριμένη οπτική γωνία και στηρίζονται σε θεωρητικά θεμέλια, οπότε αλλάζοντάς τα κανείς μεταβαίνει σε εντελώς διαφορετική αντίληψη του φυσικού κόσμου.

⁵⁶ Taylor (1928) 65. Vlastos (2005) 3-22 για την επινόηση της έννοιας του κόσμου από τους αρχαίους Έλληνες. Ό.π. χxiv θεωρεί ως επίτευγμα της αρχαιοελληνικής σκέψης το γεγονός ότι πρώτοι οι προσωκρατικοί φυσιολόγοι, και έπειτα ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης, αναγνώρισαν την ύπαρξη ενός εὐτάκτου κόσμου ως χώρου άσκησης της φυσικής φιλοσοφίας.

⁵⁷ Vlastos (2005) 66.

⁵⁸ Johansen (2004) 17 «A *kosmos* is not just an actual order; it is a normative order. By describing the *kosmos* as such you describe how things should be». Vlastos (2005) 23-97 για την προτεινόμενη κοσμολογική εκδοχή του *Τίμαιου*.

Οι κοσμολογικοί και αφηγηματικοί κανόνες συνεχίζουν να τίθενται, οπότε ο αφηγητής δέχεται προγραμματικά και αξιωματικά πως αυτός ο κόσμος είναι απεικόνιση (τόνδε τὸν κόσμον εἰκόνα τινὸς εἶναι, 29b1-2), γι' αυτό κι η κατάλληλη αφηγηματική αρχή είναι να μιλήσει για τη σχέση εικόνας και υποδείγματος (ὡδε οὖν περὶ τε εἰκόνας καὶ περὶ τοῦ παραδείγματος αὐτῆς διοριστέον, 29b3-4). Έτσι, γίνεται προσπάθεια να επιλυθεί το πρόβλημα της αναπαράστασης με τη θεωρία του υποδείγματος και της εικόνας και με τον αξιολογικό διαχωρισμό τους: το άφθαρτο ον είναι ανώτερο από την φθαρτή απεικόνιση, το πρότυπο είναι ανώτερο ποιοτικά από το μίμημα. Σε αυτά τα συμφοραζόμενα έχουμε για πρώτη φορά τον χαρακτηρισμό της αφήγησης ως «εικότα μύθος»,⁵⁹ ως αληθοφανή διήγηση, οπότε και τίθεται το ζήτημα της αφηγηματικής αναπαράστασης:

ἀλλ' ἔὰν ἄρα μηδενὸς ἦττον παρεχώμεθα εἰκότας, ἀγαπᾶν χρῆ, μεμνημένους ὡς ὁ λέγων ἐγὼ ὑμεῖς τε οἱ κριταὶ φύσιν ἀνθρωπίνην ἔχομεν, ὥστε περὶ τούτων τὸν εἰκότα μῦθον ἀποδεχομένους πρέπει τούτου μηδὲν ἔτι πέρα ζητεῖν. (29c7-29d3)

Ο Τίμαιος διαχωρίζει τη θέση του ως αφηγητή από το ακροατήριό του, τους «κριτές», όπως τους χαρακτηρίζει, υπενθυμίζοντας τους αφηγηματικούς ρόλους (ὁ λέγων ἐγὼ ὑμεῖς τε οἱ κριταὶ)· ο Τίμαιος χτίζει μεν την εύλογη κοσμολογική ιστορία, από την επιτυχημένη της όμως πρόσληψη θα εξαρτηθεί και η επιτυχία της ως αφήγησης. Από την άλλη πλευρά, οι πεπερασμένες αντιληπτικές δυνατότητες της ανθρώπινης φύσης όλων, και του πομπού και των αποδεκτών, τους εξαναγκάζουν να είναι ευχαριστημένοι με την πιθανοφανή εξιστόρηση και να μην επιδιώκουν τίποτε περισσότερο (ὥστε περὶ τούτων τὸν εἰκότα μῦθον ἀποδεχομένους πρέπει τούτου μηδὲν ἔτι πέρα ζητεῖν). Η ανθρώπινη κατάσταση συντονίζεται με την αληθοφάνεια, την ίδια στιγμή που η επανάληψη της λέξης «εἰκώς» (εἰκότας· εἰκότα) επισημαίνει

⁵⁹ Για τη φράση «εἰκώς μῦθος» και «εἰκώς λόγος» έχει χυθεί πολύ μελάνι από τους μελετητές. Vlastos (1939) 382 κι εξής εκλαμβάνει τη λέξη «εἰκώς» ως «αληθοφανή», γιατί η εξιστόρηση είναι εικόνα του κόσμου· παρομοίως, ο Hachforth (1959) 19-20 υποστηρίζει ότι ο μύθος είναι «εἰκώς» διότι το αντικείμενο της αφήγησης είναι εικόνα του «νοητού ζώου». Ο ίδιος μελετητής κάνει τη σημαντική παρατήρηση πως ο Τίμαιος χαρακτηρίζει την αφήγηση «εἰκότα», αφότου έχει αποδεχθεί προγραμματικά πως ο ο κόσμος έχει γεννηθεί, θεωρώντας ότι αυτό είναι μια ένδειξη πως δεν πρέπει να θεωρηθεί η αφήγηση μεταφορική. Η Ashbaugh (1988) θεωρεί πως η αφήγηση είναι αληθοφανής (verisimilar), γιατί μοιάζει με το θέμα ως εικόνα του κόσμου, γι' αυτό και δεν υιοθετεί τη μετάφραση του όρου ως «probable» (139-140, σημ. 1)· Johansen (2004) 48-68 εντάσσει το «εἰκώς» στη ρητορική παράδοση (51)· Burnyeat (2009), αντικρούοντας τις συνήθεις αποδόσεις του όρου, εκλαμβάνει το «εἰκώς» ως «λογικό», «κατάλληλο»· Κάλφας (2013)³ 48-52 θεωρεί πως η λέξη «εἰκώς» χρησιμοποιείται για τη μαθηματική μέθοδο.

πως ο ίδιος ο κόσμος, τη δημιουργία του οποίου εξιστορεί ο Τίμαιος, είναι εικόνα (τόνδε τὸν κόσμον εἰκόνα τινὸς εἶναι, 29b1-2).

Με κριτήριο τον οντολογικό διαχωρισμό υποδείγματος και απεικασματος, διαιρούνται και οι εξηγητικοί λόγοι που αναφέρονται στο κάθε επίπεδο στη βάση της συγγένειας (ὡς ἄρα τοὺς λόγους, ὧν πέρ εἰσιν ἐξηγηταί, τούτων αὐτῶν και συγγενεῖς ὄντας, 29b5-6): οι λόγοι για το πρότυπο (παράδειγμα) είναι σταθεροί κι αναλλοίωτοι, ενώ εκείνοι για την εικόνα είναι απλώς εύλογοι (εἰκόνας εἰκότας, 29c2). Ἄρα, εφόσον η κοσμολογία στρέφεται γύρω από αντίγραφο του νοητού υποδείγματος, δεν μπορεί παρά να μοιράζεται με αυτά τον εικονιστικό τους χαρακτήρα. Ταυτοχρόνως, με τον χαρακτηρισμό της αφήγησης ως εύλογης, εντάσσεται η αβεβαιότητα εντός της αφήγησης.⁶⁰ Αυτή είναι ακόμη μια διαφορά σε σχέση με τις πραγματείες περί φύσεως, που θεωρούν πως προσφέρουν μια τελεσίδικη εξήγηση του παντός, χωρίς αυτό να σημαίνει βέβαια ότι ο Τίμαιος αποποιείται εντελώς την αξίωση της αλήθειας.⁶¹

Όταν επιτέλους ο αφηγητής ξεκινά την κοσμολογική έκθεση, ανατρέχει στην υπέρτατη αφηγηματική αυθεντία, στην προσωποποίηση του καλού και του αγαθού, στον Δημιουργό. Η κοσμολογία διέπεται από μια αξιολογική κρίση: εφόσον ο Δημιουργός είναι αγαθός, τότε και το δημιούργημά του θα έχει τα ίδια ποιοτικά χαρακτηριστικά (29e-30c). Αυτό είναι ένα ακόμη αξίωμα που χρειάζεται να αποδεχθεί κάθε μυαλωμένος άνθρωπος, δηλαδή οι αποδέκτες αυτής της αφήγησης (ταύτην δὴ γενέσεως και κόσμου μάλιστα ἄν τις ἀρχὴν κυριωτάτην παρ' ἀνδρῶν φρονίμων ἀποδεχόμενος ὀρθότατα ἀποδέχοιτ' ἄν, 29e4-30a2). Η αφήγηση επιχειρεί να διαπλάσει έναν αποδέκτη (παρ' ἀνδρῶν φρονίμων) που να πληροί τις προϋποθέσεις κατανόησης (ὀρθότατα ἀποδέχοιτ' ἄν) αυτής της κοσμολογίας μέσα από το ζήτημα της αρχής, είτε την εκλάβει κανείς ως αρχικό σημείο είτε τη θεωρήσει ως αξιωματική παραδοχή (ἀρχὴν κυριωτάτην). Ο Τίμαιος προσπαθεί να πείσει μάλιστα πως, λόγω του αγαθού Δημιουργού, αυτός ο κόσμος είναι ο ωραιότερος γιατί είναι κατ' εικόνα και ομοίωση του ωραιότερου νοητού προτύπου (30d1-31a1) κι επιπλέον, εφόσον το νοητό υπόδειγμα είναι ένα, ένας θα είναι κι ο κόσμος ή ουρανός (31a3-b3).

⁶⁰ Cornford (1997) 32.

⁶¹ δόξαι και πίστεις γίνονται βέβαιοι και ἀληθεῖς, 37b9' δόξα ἀληθῆς νοῦ διαφέρει τὸ μηδέν, 51d6' τὴν ἀλήθειαν γενέσεως πέρι γῆς τε και πυρός, 53e3. Οι δύο τελευταίες περιπτώσεις ανήκουν στο χωρίο που πραγματεύεται τη Χώρα.

Ενδεχομένως, μετά τον κόπο που καταβλήθηκε από τον αφηγητή να τεθούν οι αξιωματικές παραδοχές, θα περίμενε κανείς πως η σειρά της κοσμολογίας θα ακολουθούσε μια ευθύγραμμη πορεία που να αντικατοπτρίζει την πράξη του Δημιουργού θεού. Ωστόσο, η αφήγηση του Τίμαιου μόνο ευθύγραμμη δεν είναι· αντιθέτως, είναι περίπλοκη, με ασυνέχειες και διακοπές, με αποτέλεσμα ο ομιλητής να ξαναξεκινά από την αρχή⁶² και η σειρά της αφήγησης να μην αποδίδει τη σειρά με την οποία δημιουργούνται ο κόσμος και τα πράγματα.⁶³ Πρώτο χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας ασυνέχειας της κοσμολογικής έκθεσης είναι η εξιστόρηση της δημιουργίας της Ψυχής (34c37c). Μετά από το μεθοδολογικό προοίμιο και την αποδοχή των εικοτολογικών όρων της αφήγησης από τον Σωκράτη (τὸ μὲν οὖν προοίμιον θαυμασίως ἀπεδεξάμεθά σου, 29d5), ο αφηγητής εκθέτει τη δημιουργία του υλικού κόσμου από τον αγαθό Δημιουργό ο οποίος χρησιμοποιεί τα τέσσερα στοιχεία, για να φτιάξει το σώμα του (29d7-34b). Ωστόσο, όταν έρχεται η ώρα να μιλήσει για την ψυχή που διέπει τον κόσμο, αποκαλύπτει στους συνομιλητές του πως, τελικά, ο Δημιουργός πρώτα κατασκεύασε την Ψυχή και μετά τον υλικό κόσμο. Κατά τον αφηγητή, η αφήγηση προδίδει τη χρονική τάξη γιατί είναι στη φύση των ανθρώπων να μιλούν όπως τύχει, απρόσεκτα κι απερίσκεπτα (ἀλλὰ πως ἡμεῖς πολὺ μετέχοντες τοῦ προστυχόντος τε καὶ εἰκῆ ταύτη πη καὶ λέγομεν). Αυτή η δήλωση υπονομεύει την αφήγηση, την αληθοφάνειά της και την αξίωσή της για αναπαράσταση μιας πραγματικότητας προγενέστερης της αφήγησης. Ο αφηγητής μπορεί να είναι γνώστης της φύσεως, ωστόσο ούτε ο ίδιος μπορεί να διαχειριστεί τον λόγο για αυτή, μια η τυχειότητα παραμονεύει στη γλώσσα που επιχειρεί να αναπαραστήσει τον κόσμο.

Η πρώτη αυτή αφήγηση διακόπτεται, όταν στο 48a7 ο αφηγητής ανατρέχει στο προκοσμικό χάος, δηλαδή στη μηχανιστική Ανάγκη, αφότου μίλησε για τα έργα του Νου. Αυτό συμβαίνει γιατί θεώρησε πως η πρώτη εξήγηση των έργων του Δημιουργού δεν επαρκεί για να αποδώσει εύλογα τη λειτουργία του κόσμου, γι' αυτό

⁶² Το θέμα της ασυνέχειας της αφήγησης το έχει θίξει ο Gadamer (1980) 160 που αναφέρει χαρακτηριστικά: «the incoherence is especially obvious in the way the natural sequence in which a narrative would usually unfold is interrupted by regressions, corrections, repetitions, and abrupt new beginnings»· Κάλφας (2013)³ 46-47 για την πολυπλοκότητα της αφήγησης στον *Τίμαιο*.

⁶³ Έχουν προταθεί κάποιες ερμηνείες για να εξηγηθεί αφήγηματικά ο λόγος του Τίμαιου: Brague (1985) θεωρεί πως η δομή της αφήγησης απομμιείται τη δομή του ανθρώπινου σώματος· Osborne (1996) υποστηρίζει πως υπάρχει αναλογία μεταξύ της περιγραφής της δημιουργίας του κόσμου από τον Τίμαιο και της ίδιας της δημιουργίας του κόσμου από τον Δημιουργό. Πρέπει βέβαια να πούμε πως και ο λόγος επιτελεί τον Δημιουργό.

και χρειάζεται να εισαχθεί μια δύναμη άλογη που χαρακτηρίζεται από έλλειψη τάξης και νου, κι αυτή είναι η Ανάγκη. Αφότου ολοκλήρωσε τη δεύτερη αφήγηση, στο 68e-69a ξεκινά για τρίτη φορά την αφήγηση για να αποδώσει τα έργα της συνδυασμένης δράσης του θεϊκού Νου και της Αναγκης.

Άλλη μια παράμετρος της πρώτης αφήγησης είναι ο εικονιστικός της χαρακτήρας που λειτουργεί σε πολλαπλά επίπεδα (αυτό θα γίνει ιδιαίτερος εμφανές και στην πραγμάτευση της Χώρας)· αυτός ο χαρακτήρας εκπηγάει πρώτα και κύρια από τη δράση του Δημιουργού που, όπως έχει επισημανθεί, αποτελεί μια πράξη κοσμικής «θεωρίας»:⁶⁴ η όραση υπαγορεύει τη δράση του, γιατί κοιτάζοντας το νοητό πρότυπο (ότου μὲν οὖν ἂν ὁ δημιουργὸς πρὸς τὸ κατὰ ταῦτὰ ἔχον βλέπων αἰεί, τοιοῦτῳ τινὶ προσχρῶμενος παραδείγματι, 28a7-8)⁶⁵ κατασκευάζει το σύμπαν· από την άλλη πλευρά, αποτυπώνοντας το νοητό υπόδειγμα (τοῦ παραδείγματος ἀποτυπούμενος φύσιν, 39e7) δημιουργεί έναν κόσμο ορατό που μοιάζει στο υπόδειγμα (εἰς ὁμοιότητα ὧπερ ἀπεικάζετο, 39e4)⁶⁶ και αυτό το απείκασμα ο αφηγητής το εικονοποιεί μπροστά στα μάτια μας. Έτσι, έχουμε αναπαράσταση εις διπλούν, μια και ο δημιουργημένος κόσμος αποτελεί αναπαράσταση των Ιδεών και η αφήγηση είναι αναπαράσταση του δημιουργημένου κόσμου. Ο τρόπος της αφήγησης, ωστόσο, με τα χρονικά πισωγυρίσματα και τα αφηγηματικά σχόλια για το status της κοσμολογίας κλονίζει την ακρίβεια της αναπαράστασης· περισσότερο, θα μπορούσαμε να πούμε, λειτουργεί επιτελεστικά. Με άλλα λόγια η αφηγηματική πράξη δεν αναπαριστά μόνο τη δράση του Δημιουργού, αλλά και την επιτελεί ως τέτοια.⁶⁷

⁶⁴ Nightingale (2004) 168-180 για τον κόσμο στον *Τίμαιο* ως πράξη «θεωρίας».

⁶⁵ Ashbaugh (1988) 2· Zeyl (2010) 117 αναφέρεται στις πάμπολλες εικόνες που οπτικοποιούν το έργο του Δημιουργού. Patterson (1985) για τη σχέση των Ιδεών, εικόνων και πραγματικότητας στα κείμενα του Πλάτωνα και (2012) για τη φιλοσοφική και γνωσιακή αξία των λεκτικών εικόνων στο πλατωνικό corpus, με ιδιαίτερη έμφαση στο 10^ο βιβλίο των *Νόμων*.

⁶⁶ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρατήρηση του αφηγητή στο σημείο όπου μόλις ο Δημιουργός έχει συνενώσει το σώμα του κόσμου με την κοσμική Ψυχή (37c6-d2). Εκεί ο αφηγητής αναφέρει πως ο Δημιουργός χάρηκε και ευχαριστήθηκε θαυμάζοντας το δημιούργημά του (ἄγαλμα [...] ἠγάσθη τε καὶ εὐφρανθεὶς), με αποτέλεσμα να θέλει να το κατασκευάσει ακόμη περισσότερο ὅμοιο με το υπόδειγμα (ἔτι δὴ μᾶλλον ὅμοιον πρὸς τὸ παράδειγμα ἐπενόησεν ἀπεργάσασθαι). Η οντολογική αναλογία του μιμήματος με το πρότυπο ακολουθεί δηλαδή τη σειρά «όραση, ικανοποίηση από το αποτέλεσμα και επίταση της προσπάθειας για τη μεγαλύτερη δυνατή ομοιότητα των δύο μερών».

⁶⁷ Kennedy (2002) 36 επισημαίνει την αντίθεση μεταξύ της επιστημονικής θεωρίας που βλέπει τη δράση της ως ανακάλυψη κι εκείνης που τη βλέπει ως επινόηση με βάση τους όρους της αναπαράστασης: η μεν πρώτη ασχολείται με την «αναπαράσταση του» ενώ η δεύτερη με την «αναπαράσταση ως».

Εξίσου σημαντικό είναι ότι η πρώτη αφήγηση των έργων του Δημιουργού ολοκληρώνεται με τον μηχανισμό της όρασης και τον σκοπό που εξυπηρετεί: οι θεοί έδωσαν στον άνθρωπο την όραση, για να κοιτά στον ουρανό και να φιλοσοφεί και να αντιλαμβάνεται την ουράνια τάξη που αντικατοπτρίζει την τάξη στην ανθρώπινη ψυχή (47b). Εκείνος που ενσαρκώνει αυτό το πρότυπο ανθρώπου είναι πάνω από όλα ο Τίμαιος, που με την αφήγησή του προβαίνει στην αναπαράσταση της δημιουργίας του σύμπαντος. Η εκκίνηση και η υλοποίηση της κοσμικής δράσης του Δημιουργού συνοψίζεται σε τέσσερις ρηματικούς τύπους: βλέπων (28a7), ἀπεικάζετο (39e4), ἀποτυπούμενος (39e7), καθορᾶ (39e9). Η αναπαράσταση πάλι λειτουργεί διττά, γιατί από την μία πλευρά ο Δημιουργός αποτυπώνει αυτό που βλέπει κι αφετέρου ο αφηγητής αποτυπώνει με τον λόγο του τη δράση του Δημιουργού που την οπτικοποιούν οι ακροατές (Σωκράτης, Κριτίας, Ερμιοκράτης) και οι αναγνώστες.

Οι εικόνες που βλέπουμε ως αφηγηματικοί αποδέκτες είναι εκείνες των αισθητών που αποτελούν εικόνες, άρα αντίγραφα, των αντιγράφων των Ιδεών. Ωστόσο, στην κοσμολογική εξιστόρηση, της οποίας το μόνο διαθέσιμο καταστατικό μέσο είναι η γλώσσα, οι εικόνες των αντικειμένων εγκαθιστούν τα αντικείμενα στην τάξη της πραγματικότητας.⁶⁸ Εάν θεωρήσουμε πως η αναπαράσταση αποδίδει ως παρούσα μια απουσία,⁶⁹ τότε η εικόνα είναι και δεν είναι η ίδια με το αντικείμενο, ο λόγος που αποδίδει την εικόνα είναι και δεν είναι ίδιος μαζί της.⁷⁰ Όχι μόνο τίθεται το ζήτημα της σχέσης των Ιδεών με την εικόνα τους, τον κόσμο και τα αισθητά, αλλά και της σχέσης του αφηγηματικού λόγου, της κοσμολογίας με το αντικείμενο αναφοράς της.⁷¹ Σε αυτήν ακριβώς την αντιστοιχία έρχονται να δημιουργήσουν ρωγμές οι επόμενες δύο αφηγηματικές αρχές που, ενώ η μία διορθώνει την πρώτη αφήγηση και η επόμενη ξαναπιάνει το νήμα της, υπενθυμίζουν στους αποδέκτες πως τα πράγματα χρειάζονται τις λέξεις και φυσικά τον αφηγητή που βάζει σε τάξη το υλικό της αφήγησης, άρα τον κόσμο.

⁶⁸ Nancy (2005) 36 «Representation is not foremost a copy of the thing but is rather the representation of the object to the subject (to say it otherwise: it involves the constitution of the object as such)».

⁶⁹ Nancy (2005) 37-38.

⁷⁰ Gadamer (1980) 175; Nancy (2005) 9 «The image is the nonlinguistic saying or the showing of the thing in its sameness: but this sameness is not only not said, or “said” otherwise, it is an *other sameness* than that of language and the concept, a sameness that does not belong to identification or signification [...], but that is supported only by itself in the image and as an image».

⁷¹ Ashbaugh (1988) 2: «The account that explains the cosmos unfolds together with the image. Both appear intertwined, unintelligible apart from one another».

B. Δεύτερη και τρίτη αρχή

The beginning is outside knowledge, it is empirical and contingent.

J. L. Nancy, *Expectation: Philosophy, Literature*, 48

Η κοσμολογική έκθεση αντλεί το κύρος της από την προνομιακή πρόσβαση του παντεπόπτη αφηγητή στα έργα του Δημιουργού. Ο Τίμαιος μπόρεσε να αξιοποιήσει το θεϊκό δώρο της όρασης, για να αποκωδικοποιήσει τα ουράνια φαινόμενα και να ερμηνεύσει τη σημασία του θεϊκού δημιουργήματος. Μάλιστα, στην οξυδερκή φιλοσοφική θέαση δομείται ολόκληρη η αφήγηση, γιατί, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά:

τῶν νῦν λόγων περὶ τοῦ παντὸς λεγομένων οὐδεις ἄν ποτε ἐρρήθη μήτε ἄστρα μήτε ἥλιον μήτε οὐρανὸν ἰδόντων (47a2-4)

Ο αφηγητής αναγνωρίζει πως «τίποτε από όσα λέγονται τώρα για το σύμπαν δεν θα μπορούσε να ειπωθεί, αν δεν βλέπαμε ούτε τα άστρα ούτε τον Ήλιο ούτε τον ουρανό» όχι μόνο η ακρίβεια της αφήγησης, αλλά και η ίδια η αφηγηματική πράξη εξαρτάται από την όραση του αφηγητή. Η υποκειμενικότητά του επηρεάζει τη δομή της αφήγησης και κυρίως την επιλογή της αρχής. Η κοσμολογική έκθεση του Τίμαιου ασχολείται με όλα όσα έχουν μια αρχή⁷² κι ένα βασικό ζήτημα που τίθεται στην αφήγηση του *Τίμαιου* είναι εκείνο της κατάλληλης αφηγηματικής αρχής (μέγιστον δὴ παντὸς ἄρξασθαι κατὰ φύσιν ἀρχὴν, 29b2-3).⁷³ Ὅποια σύνταξη κι αν επιλέξει κανείς να ακολουθήσει στη φράση της παρένθεσης,⁷⁴ το ερώτημα είναι από πού να ξεκινήσει. Ενώ ο Τίμαιος επανειλημμένες φορές θίγει τη σημασία της σωστής αρχής,⁷⁵ τελικά προβαίνει τρεις φορές στην έναρξη της αφήγησης (29d7· 48a-b· 68e-69a).⁷⁶ Αυτή η τριπλή απόπειρα εκκίνησης περισσότερο από οτιδήποτε άλλο μας υπενθυμίζει πως η κοσμολογική αφήγηση δεν συγχρονίζεται με τον δημιουργημένο

⁷² Osborne (1996) 194.

⁷³ Sallis (1999) φέρνει στο επίκεντρο της μελέτης του, υπό το αποδομιστικό πρίσμα, το ζήτημα της αρχής στον *Τίμαιο* και μάλιστα όπως το θέτει προκαταρκτικά (5): in the *Timaeus* nothing is more vigorously interrogated than the question of beginning».

⁷⁴ Taylor (1928) 73-74 ad loc. παραθέτει τις δύο πιθανές αναγνώσεις του χωρίου ανάλογα με το πού συνάπτεται η γενική «παντὸς». Εάν συναφθεί με το «μέγιστον» σημαίνει: «the chief point of the whole matter is to begin with the true starting-point»· εάν συντάξουμε τη γενική με το απαρέμφατο «ἄρξασθαι» τότε το χωρίο ερμηνεύεται: «it is highly important to begin any subject at the right starting point».

⁷⁵ τούτων προσήκουσαν ἑτέραν ἀρχὴν αὐθις αὐ (48b1-2)· εἰ μέλλομεν ἄρξασθαι κατὰ τρόπον (54a3).

⁷⁶ Sallis (1999) 7-12 επισημαίνει τη σημασία του αριθμού 3 για τον *Τίμαιο*.

κόσμο, πως ο αφηγητής προηγείται της αφήγησης και η οπτική του διαπλάθει το αφηγημένο σύμπαν.⁷⁷

Όπως είδαμε στο πρώτο μέρος, η πρώτη αρχή της κοσμολογικής αφήγησης έγινε στο 29d7, αφότου ο ομιλητής έκανε ένα μεθοδολογικό προοίμιο με τα αξιώματα που θα στηρίξουν τον συλλογισμό του. Σε αυτήν την πρώτη απόπειρα, ο Τίμαιος προσεγγίζει με τον λόγο του τα έργα του αγαθού Δημιουργού. Η δεύτερη αρχή της αφήγησης (48a-b) διορθώνει την προηγούμενη εκδοχή για τη δημιουργία του σύμπαντος και αυτονομείται από αυτήν, με αποτέλεσμα να έχουμε μια δεύτερη αφήγηση.⁷⁸

ἄδε οὖν πάλιν ἀναχωρητέον, καὶ λαβοῦσιν αὐτῶν τούτων προσήκουσαν ἑτέραν ἀρχὴν αὐθις αὖ, καθάπερ περὶ τῶν τότε νῦν οὕτω περὶ τούτων πάλιν ἀρκτέον ἀπ' ἀρχῆς. (48a7-b3)

Η εξιστόρηση πρέπει να πάει πίσω (ἀναχωρητέον), τόσο χρονικά, στην προκοσμική Ανάγκη που προϋπάρχει του κόσμου, όσο και να αποσυρθεί εξηγητικά, για να αλλάξει τις βάσεις της κοσμολογικής έκθεσης. Για να γίνει αυτό, πρέπει η αφήγηση να αρχίσει από άλλη, πιο κατάλληλη, αρχή (προσήκουσαν ἑτέραν ἀρχὴν αὐθις αὖ πάλιν ἀρκτέον ἀπ' ἀρχῆς) για να μιλήσει για τα ίδια πράγματα (αὐτῶν τούτων) όπως ο Τίμαιος μίλησε στην προηγούμενη αφήγηση για τα πράγματα από την αρχή, έτσι και για αυτά πρέπει να πάει σε μια προγενέστερη αφετηρία (περὶ τῶν τότε νῦν οὕτω περὶ τούτων). Βλέπουμε, λοιπόν, πως η αρχή μετατίθεται όλο και περισσότερο προς τα πίσω χρονικά.

Τελικά, ούτε και με αυτήν την εξαγγελία έναρξης ξαναξεκινά η αφήγηση, γιατί ο Τίμαιος βρίσκει την ευκαιρία, προτού περάσει στο «τρίτον γένος», να επιτεθεί στους υλιστές που αναζητούσαν το θεμέλιο της κοσμοθεωρίας τους σε μια υλική αρχή, και κυρίως στον Δημόκριτο. Έτσι, μέσα στη νέα έναρξη, το κείμενο του *Τίμαιου* αντιτάσσεται σε εκείνο των υλιστών, εντάσσεται δηλαδή προγραμματικά η αντίθεση σε άλλες, ανταγωνιστικές, αναπαραστάσεις. Η καινοτομία του Πλάτωνα, που αποκαθλώνει τη θεωρία περί πρωταρχικών στοιχείων, έγκειται στο ότι παρακάτω στην αφήγηση θα θεωρηθούν κι αυτά γεννητά εντός της Χώρας / Υποδοχής. Πιο συγκεκριμένα, ο αφηγητής θεωρεί αναγκαίο να μιλήσει για την φύση

⁷⁷ Nancy (2018) 49-50 επισημαίνει το δίδαγμα της λογοτεχνίας που η φιλοσοφία αρνείται να εμπειδώσει: «the narrative will have begun before its narrator, who, however, must have preceded it».

⁷⁸ Sallis (1999) 3.

των τεσσάρων πρωταρχικών στοιχείων (τὴν δὴ πρὸ τῆς οὐρανοῦ γενέσεως πυρὸς ὕδατος τε καὶ ἀέρος καὶ γῆς φύσιν θεατέον αὐτήν, 48b3-5), γιατί πολλοί μίλησαν για αυτά σα να γνώριζαν περί τίνος πρόκειται, όπως, όμως, αποδείχθηκε, δεν ἤξεραν σε τι αναφέρονταν. Τρανό παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης είναι εκείνοι που μιλούσαν για πρωταρχικά στοιχεία του σύμπαντος κόσμου και τα παραλλήλιζαν με τα γράμματα της αλφαβήτου (48b6-10). Στο στόχαστρο μπαίνει ο Δημόκριτος και η ατομική θεωρία, που παρομοιάζε τα άτομα, τα μικροσκοπικά σωματίδια της ύλης, με τα γράμματα της αλφαβήτου (στοιχεία):⁷⁹ όπως η αλφάβητος συνδυάζεται για να σχηματίσει τις συλλαβές των λέξεων, έτσι και τα άτομα συδυάζονται για να σχηματίσουν τον υλικό κόσμο. Η αφήγηση των υλιστών προδίδει τον κανόνα της ευλογοφάνειας που έχει τεθεί από τον Τίμαιο για την κοσμολογική αφήγηση (προσηκόν αὐτοῖς οὐδ' ἂν ὡς ἐν συλλαβέσι εἶδεσιν μόνον εἰκότως ὑπὸ τοῦ και βραχὺ φρονούντος ἀπεικασθῆναι, 48b8-c2). Τίθεται, για να το θέσουμε διαφορετικά, το ζήτημα της αναπαράστασης: αυτός που έχει και ελάχιστο ψήγμα νου δεν θα δεχόταν να αναπαρασταθεί (ἀπεικασθῆναι) κατ' αὐτόν τον τρόπο η αρχή του κόσμου.

Ο αφηγητής αρνείται να μιλήσει περί αρχών (48c3-d1), οπότε η δεύτερη αρχή, αφότου αναβλήθηκε προσωρινά, γίνεται λίγο παρακάτω πέρα από τις ιδιαιτερότητες της διαχείρισης του αφηγηματικού χρόνου, η αφήγηση του Τίμαιου εμπεριέχει παρατηρήσεις και πολλά αυτοαναφορικά και διορθωτικά σχόλια για το στάτους της αφήγησης, ακριβώς πριν μιλήσει για τη Χώρα:

τὸ δὲ κατ' ἀρχὰς ῥηθὲν διαφυλάττων, τὴν τῶν εἰκότων λόγων δύναμιν, πειράσομαι μηδενὸς ἦπτον εἰκότα, μᾶλλον δ' ἢ καὶ ἔμπροσθεν ἀπ' ἀρχῆς περὶ ἐκάστων καὶ συμπάντων λέγειν. θεὸν δὴ καὶ νῦν ἐπ' ἀρχῇ τῶν λεγομένων σωτήρα ἐξ ἀτόπου καὶ ἀήθους διηγῆσεως πρὸς τὸ τῶν εἰκότων δόγμα διασώζειν ἡμᾶς ἐπικαλεσάμενοι πάλιν ἀρχώμεθα λέγειν. (48d1-e1)

Η αρχή, τόσο ως αρχικό σημείο όσο και ως κατευθυντήριο γραμμή, τίθεται πάλι στο επίκεντρο για να νομιμοποιηθεί η δεύτερη κοσμολογική εξιστόρηση. Και η δεύτερη αφήγηση θα προσπαθήσει να παραμείνει πιστή στους κανόνες που τέθηκαν εξ αρχής (τὸ δὲ κατ' ἀρχὰς ῥηθὲν διαφυλάττων) με τον Τίμαιο να προσπαθεί να είναι συνεπής αφηγητής παραμένοντας πιστός, σε αντίθεση με τους άλλους κοσμολόγους, στον κανόνα του ευλογοφανούς λόγου (τὴν τῶν εἰκότων λόγων δύναμιν,

⁷⁹ Ο Πλάτωνας έχει οικειοποιηθεί σε άλλα κείμενα την αναλογία των στοιχείων που απαρτίζουν τις συλλαβές, βλ. *Θεαίτητος* 201d κ.εξ.· *Πολιτικός* 277d κ.εξ.· *Σοφιστής* 253a κ.εξ.

πειράσομαι μηδενός ἤττον εἰκότα). Θα καταβάλει ακόμη μεγαλύτερη προσπάθεια, δηλαδή, η τωρινή αφήγηση να αντιστοιχεί με την τάξη των πραγμάτων. Ο συγκριτικός βαθμός (μηδενός ἤττον εἰκότα), ωστόσο, θέτει εν αμφιβόλω την αληθοφάνεια της προηγούμενης αφήγησης, γι' αυτό και με δόση αφηγηματικής αυτοκριτικής ο δεύτερος λόγος αξιώνει να είναι ακόμη πιο πλήρης για το καθένα ξεχωριστά και για όλα μαζί (μᾶλλον δ' ἢ καὶ ἔμπροσθεν ἀπ' ἀρχῆς περὶ ἐκάστων καὶ συμπάντων λέγειν). Όμως, αφού η αφήγηση έφτασε στο σημείο επανέναρξης, τώρα οι αποδέκτες προκαταβάλλονται απέναντι στο περιεχόμενό της, γιατί χαρακτηρίζεται αλλόκοτη (ἄτοπη) και παράδοξη (ἀήθης).

Με αυτόν τον τρόπο, με αυτή τη δεύτερη αρχή, διακόπτεται η χρονική συνέχεια της αφήγησης, μια και ο λόγος πάει πίσω στον χρόνο, όταν σύμφωνα με την εξήγηση του Τίμαιου δεν υπήρχε χρόνος, οπότε εισάγεται η Ανάγκη και η Χώρα, η οποία συμπληρώνει το κοσμολογικό τρίπτυχο του Τίμαιου. Ενώ μέχρι αυτό το σημείο αναγνώριζε δυο θεμέλια στην κοσμολογική του σκέψη, τώρα προσθέτει και τη Χώρα. Ξαναξεκινώντας ο Τίμαιος την αφήγηση, ουσιαστικά αλλάζει η οπτική γωνία: ενώ μέχρι τώρα ακροατές του λόγου, ο Σωκράτης, ο Κριτίας κι ο Ερμοκράτης, και αναγνώστες «βλέπαμε» από την οπτική του Δημιουργού, τώρα ο θεϊκός νους αποτραβιέται στο παρασκήνιο για να δοθεί το προβάδισμα στην περιγραφή των έργων της Ανάγκης.

Ο αφηγητής καταβάλλει κόπο ώστε ακροατές και αναγνώστες να αντιμετωπίσουν σοβαρά την προσπάθειά του να ικανοποιήσει τους κανόνες της αληθοφανούς αφήγησης. Αφότου, όμως, εκθέσει τα περί της Χώρας, ο Τίμαιος διακόπτει τη ροή της αφήγησης και υπενθυμίζει στους αναγνώστες πως η κοσμολογική μυθιστορία δεν παύει να είναι μια επινόηση· αυτό συμβαίνει με την παρουσιάζοντας τον εικότα μῦθον ως παιγνιώδη ενασχόληση.

ἦν ὅταν τις ἀναπαύσεως ἕνεκα τοὺς περὶ τῶν ὄντων ἀεὶ καταθέμενος λόγους, τοὺς γενέσεως πέρι διαθεώμενος εἰκότας ἀμεταμέλητον ἡδονὴν κτᾶται, μέτροιον ἂν ἐν τῷ βίῳ παιδιᾶν καὶ φρόνιμον ποιοῖτο. ταύτη δὴ καὶ τὰ νῦν ἐφέντες τὸ μετὰ τοῦτο τῶν αὐτῶν πέρι τὰ ἐξῆς εἰκότα δίμμεν τῆδε. (59c7-d3)

Η κοσμολογία παρουσιάζεται ως παιδιά και δύο είδη λόγου και δύο αντικείμενα μελέτης αντιπαρατίθενται: οι λόγοι για τα αιώνια όντα (τοὺς περὶ τῶν ὄντων λόγους) και οι περί των γενητών και φθαρτών αισθητών εύλογες εξιστορήσεις (τοὺς γενέσεως πέρι εἰκότας) οι οποίες αποσκοπούν στην αθώα ευχαρίστηση

(ἀμεταμέλητον ἡδονὴν κτᾶται) και αποτελούν ανάπαυλα από τις επίπονες φιλοσοφικές αναζητήσεις (ἀναπαύσεως ἔνεκα). Το δευτερο είδος κειμένου, η κοσμολογία αποτελεί φιλοσοφικό παιχνίδι,⁸⁰ με τον αφηγητή να μεταβαίνει από τη μία εύλογη εξιστόρηση στην άλλη (τὸ μετὰ τοῦτο τῶν αὐτῶν πέρι τὰ ἐξῆς εἰκότα δίμεν τῆδε). Αυτό όντως συμβαίνει, αν σκεφτούμε πως ο Τίμαιος έως αυτό το σημείο έχει ξεκινήσει δυο φορές την αφήγηση.

Μόλις ο Τίμαιος εξέθεσε και τα έργα της Ανάγκης, προχωρά στην τρίτη αρχή της αφήγησης, η οποία, ως το τέλος του κειμένου, θα συνδυάσει το έλλογο και το μηχανιστικό κοσμοείδωλο.

ὄτ' οὖν δὴ τὰ νῦν οἷα τέκτοσιν ἡμῖν ὕλη παρᾶκειται τὰ τῶν αἰτίων γένη διωλισμένα, ἐξ ὧν τὸν ἐπίλοιπον λόγον δεῖ συνυφανθῆναι, πάλιν ἐπ' ἀρχὴν ἐπανέλθωμεν διὰ βραχέων, ταχύ τε εἰς ταῦτόν πορευθῶμεν ὅθεν δεῦρο ἀφικόμεθα, καὶ τελευτὴν ἤδη κεφαλὴν τε τῷ μύθῳ πειρώμεθα ἀρμόττουσαν ἐπιθεῖναι τοῖς πρόσθεν. ὥσπερ γὰρ οὖν καὶ κατ' ἀρχὰς ἐλέχθη [...] (69a6-b3)

Το χωρίο αυτό, κατάφορτο από υλικούς όρους, μας δίνει μια εικόνα για το πώς ο αφηγητής βλέπει την αφήγησή του και ο Πλάτων το γραπτό του κείμενο. Ό,τι ειπώθηκε μέχρι τώρα στην κοσμολογική αφήγηση, δηλαδή οι δράσεις του Δημιουργού και μηχανιστικές εξηγήσεις, παρομοιάζεται με την «ύλη», κυριολεκτικά την ξυλεία που επεξεργάζονται οι τεχνίτες,⁸¹ με των οποίων το έργο εξομοιώνεται εκείνο του αφηγητή (οἷα τέκτοσιν ἡμῖν ὕλη παρᾶκειται).⁸² Εξάλλου, οι υλικοί όροι του αφηγηματικού κειμένου μας υπενθυμίζουν πως κι ο Δημιουργός είχε το πρωτογενές υλικό εργασίας του και ως τεχνίτης το διέπλασε (ὁ τεκταινόμενος αὐτόν [τον κόσμο], 28c6). Αμέσως μετά ακολουθεῖ ακόμη μια τέχνη, εκείνη της υφαντικής, σαν το κείμενο να είναι ένα υφαντο στο οποίο πρέπει να συνυφανθούν οι δύο εξηγήσεις για να φτιάξουν το υπόλοιπο κείμενο.⁸³ Ακόμη μια υλική μεταφορά έπεται: καὶ τελευτὴν ἤδη κεφαλὴν τε τῷ μύθῳ πειρώμεθα ἀρμόττουσαν ἐπιθεῖναι τοῖς πρόσθεν. Το γραπτό κείμενο είναι σαν ένα σώμα που χρειάζεται ένα κεφάλι για να

⁸⁰ Κάλφας (2013)³ 57-63 για το φιλοσοφικό παιχνίδι.

⁸¹ Taylor (1928) 493 επισημαίνει πως δεν πρέπει να συλλάβουμε την «ύλη» ως ακατέργαστο υλικό, όπως θα την εκλάμβανε η αριστοτελική οπτική, αλλά με την πρωταρχική σημασία της λέξης, δηλαδή ως ξυλεία.

⁸² Derrida (2000) 70 σχολιάζει το χωρίο ως ενδεικτικό για «μέριμνα αρχιτεκτονικής, κειμενικής (ιστολογικής) ακόμη και οργανικής σύνθεσης».

⁸³ Taylor (1928) 493 για τις δύο μεταφορές.

είναι ολοκληρωμένο, κι αυτή η αναφορά μας παραπέμπει στον *Φάιδρο* (264c).⁸⁴ Ίσως σε αυτό το χωρίο να καταδεικνύεται περισσότερο από οπουδήποτε αλλού η αυτοσυνειδησία του Τίμαιου ότι η αφήγησή του είναι γραπτό κείμενο. Η επίγνωση ότι η κοσμολογία είναι γραπτό κείμενο του επιτρέπει να κάνει αφηγηματικά πρισωγυρίσματα και να πρέπει να ξαναξεκινήσει (πάλιν ἐπ' ἀρχήν) και να επανέλθει, σα να διανύει μια διαδρομή, εκεί όπου σταμάτησε η πρώτη αφήγηση, πριν μιλήσει για τη Χώρα (ταχύ τε εἰς ταῦτόν πορευθῶμεν ὅθεν δεῦρο ἀφικόμεθα).

Γι' αυτό και κάνει μια περίληψη των λεχθέντων μέχρι αυτό το σημείο (69b2-c3) που εισάγεται με τη φράση «ὥσπερ γὰρ οὖν καὶ κατ' ἀρχὰς ἐλέχθη», οπότε επιστρέφει στο σημείο της κοσμολογικής εκκίνησης (30a). Σύμφωνα με αυτή την εκδοχή, ο Δημιουργός επέβαλε τάξη στα τέσσερα στοιχεία εγκαθιδρυνοντας τις γεωμετρικές αναλογίες (53a). Έτσι, μαζί με την τάξη στα υλικά στοιχεία, ο Δημιουργός σταθεροποίησε και την ονομασία των πραγμάτων (οὔτε τὸ παράπαν ὀνομάσαι τῶν νῦν ὀνομαζομένων ἀξιόλογον ἦν οὐδέν, οἶον πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ εἴ τι τῶν ἄλλων, 69b6-7), κάνοντας τη γλώσσα να μιλάει τη γλώσσα των έργων του. Ο Δημιουργός «έγραψε» το Βιβλίο της Φύσης, καθώς ο φυσικός κόσμος, ως αποτέλεσμα της δημιουργικής του πράξης, και ο λόγος βρέθηκαν σε συνάρτηση, χωρίς, ωστόσο, να αναφέρεται ο ρόλος της Χώρας σε αυτή την ταύτιση λέξεων και πραγμάτων. Ο Δημιουργός με τη δράση του βάζει σε τάξη τις λέξεις και τα πράγματα. Το πρόβλημα του ονόματος της Χώρας όμως δεν λύνεται.

⁸⁴ ἀλλὰ τόδε γε οἶμαί σε φάναι ἄν, δεῖν πάντα λόγον ὥσπερ ζῶον συνεστάναι σῶμά τι ἔχοντα αὐτόν αὐτοῦ, ὥστε μήτε ἀκέφαλον εἶναι μήτε ἄπουν, ἀλλὰ μέσα τε ἔχειν καὶ ἄκρα, πρέποντα ἀλλήλοις καὶ τῷ ὅλῳ γεγραμμένα (264c2-5).

Γ. Χώρα (48e-53a)

Η Χώρα δέχεται, για να τους δώσει τόπο, όλους τους προσδιορισμούς, αλλά δεν της ανήκει κανένας. Τους κατέχει, τους έχει, εφόσον τους δέχεται, αλλά δεν τους κατέχει ως δικούς της, δεν έχει τίποτε δικό της.

Derrida, *Χώρα*, 31

Η Χώρα αποτελεί το τρίτον γένος στην οντολογία του *Τίμαιου* χωρίς την οποία δεν μπορεί να προχωρήσει η κοσμολογική έκθεση. Η Χώρα, που χρονικά τοποθετείται πριν τη δημιουργία του ουρανού και της ψυχής, προτού αναλάβει ο Δημιουργός να μορφοποιήσει το υλικό που βρισκόταν στη δικαιοδοσία της Ανάγκης, αφηγηματικά τίθεται ύστερη, στο πλαίσιο της δεύτερης έναρξης της εξιστόρησης, ως μια υπόθεση του *Τίμαιου* προκειμένου να αιτιολογήσει τη μεταβολή των αισθητών και να βρει έναν μόνιμο χώρο όπου διασφαλίζεται η οντολογική τους σταθερότητα. Ενώ στον *Κρατύλο* (439) και τον *Θεαίτητο* (181c-183b) ο Πλάτωνας αρνήθηκε κάθε έννοια αλλαγής, στον *Τίμαιο* εντάσσει τη ρευστότητα των αισθητών στο κοσμολογικό του σχήμα,⁸⁵ με τις προεκτάσεις αυτής της εισαγωγής να φτάνουν ως τη γλώσσα. Στον *Θεαίτητο* (183a7-b4) ο Σωκράτης επισήμανε πως, αν τα πράγματα αλλάζουν συνεχώς, τότε είναι αδύνατον να περιγραφούν, άρα θα πρέπει διαρκώς να επινοείται μια νέα γλώσσα της οποίας οι λέξεις να αποδίδουν τον εξωτερικό κόσμο. Με το επινόημα της Χώρας, ωστόσο, μαζί με το μεταφυσικό γίνεται προσπάθεια να επιλυθεί και το γλωσσικό πρόβλημα.

Το σκεπτικό της εισαγωγής της Χώρας εξυπηρετεί την αντίληψη ότι το κοσμικό θεϊκό δημιούργημα αποτελεί απείκασμα και σε γενικές γραμμές έχει ως εξής: Λαμβάνοντας ο *Τίμαιος* ως βάση της υπόθεσής του τα τέσσερα στοιχεία, υποστηρίζει πως τα αντίγραφα των Ιδεών, που λειτουργούν ως νοητό κι άφθαρτο υπόδειγμα (ἐν μὲν ὡς παραδείγματος εἶδος ὑποτεθέν, νοητὸν καὶ ἀεί κατὰ ταυτὰ ὄν, 48e5-6), δημιουργούνται και χάνονται⁸⁶ μέσα στην επιφάνεια της Χώρας ή

⁸⁵ Kahn (2013) 188.

⁸⁶ Ο Cornford (1997) 184 παρομοιάζει την επιφάνεια της Χώρας με καθρέφτη, παρότι κάτι τέτοιο δεν δηλώνεται μέσα στο κείμενο, μια και ο *Τίμαιος* χρησιμοποιεί πληθώρα άλλων αναλογιών για να αποδώσει τη φύση της Χώρας / Υποδοχής με κοινό παρονομαστή τη σύλληψή τους ως μέσο (τροφός και μητέρα· αναλογία με χρυσό· αναλογία με βάση αρωμάτων· αναλογία με λιχνιστήρι). Τη σύλληψη της Υποδοχής ως καθρέφτη την αποδέχονται οι: Ross (1951) 126· Lee (1966) 357· Mohr (1985) 92-93· Gill (1987) 48-50. Από την άλλη πλευρά, η Kung (1988) θεωρεί πως δεν είναι δόκιμη η αναλογία της Χώρας με καθρέφτη και στηρίζει τη θέση της σε τρία επιχειρήματα: πρώτον, η πλατωνική μεταφυσική δεν επιτρέπει να ενδώσουμε στον πειρασμό αυτής της αναλογίας, γιατί στον καθρέφτη τα ανακλώμενα αντικείμενα παίζουν ενεργό ρόλο, ενώ οι ιδέες είναι αναλλοίωτες και δεν δρουν σε

Υποδοχής κι έτσι αναδύονται τα αισθητά όντα ως μίμηση και ορατό αντίγραφο του υποδείγματος (μίμημα δὲ παραδείγματος δεύτερον, γένεσιν ἔχον καὶ ὄρατόν, 48e6-49a1)· μπορεί αυτά διαρκώς να αλλάζουν, ωστόσο είναι εικόνες των αιώνιων Ιδεών⁸⁷ κι η Χώρα παρέχει οντολογική σταθερότητα, οπότε διασφαλίζεται και η ονοματοδοσία, χωρίς η γλώσσα να καταρρέει υπό το βάρος της διαρκούς μεταβολής των αισθητών. Ταυτοχρόνως, η σημασία της Χώρας δεν περιορίζεται μόνο στην ανάδυση στην ύπαρξη του κάθε αισθητού αντικειμένου· μέσω της Χώρας καταδεικνύεται πως, για να υπάρξει το καθετί, απαιτείται και ένας χώρος που να διέπεται από νόμους.⁸⁸

Ενώ η αφήγηση διακόπηκε στο 47e για να εισαχθεί η Ανάγκη, η Χώρα και η εντός της κατάσταση του προκοσμικού χάους, μόλις στο 52d3 γίνεται αναφορά στο πώς συμπεριφέρονταν τα τέσσερα στοιχεία μέσα στην Υποδοχή πριν τη δημιουργία του κόσμου, για να καταλήξει ο αφηγητής στο 53c3 να μιλήσει για το πώς ο Δημιουργός παραλαμβάνει τα τέσσερα προκοσμικά στοιχεία για να τα κατευθύνει προς τις τριγωνικές γεωμετρικές αναλογίες (πρῶτον διεσχηματίσατο εἶδεσι τε καὶ ἀριθμοῖς, 53b4-5). Ἐχει προηγηθεί η αναφορά στη διαρκή μεταβολή των τεσσάρων στοιχείων από τη μια μορφή στην άλλη (49b-50a), η αναφορά στη Χώρα ως χώρο υποδοχής των εικόνων των αισθητών (50a-52d1), η απόδειξη περί ύπαρξης των Ιδεών και η σύνοψη των τριών γενών, του ἀφθάρτου ὄντος, της Χώρας και των φθαρτών γεννητών (51d6-52d1). Ανάμεσα, λοιπόν, στη διακήρυξη της αναδρομής στο προκοσμικό χάος και στην πραγματοποίηση αυτής της περιγραφής μεσολαβεί κείμενο που θέλει να εγκαταστήσει στον λόγο την έννοια της Χώρας, δίνοντάς της διαχρονικό χαρακτήρα. Γι'αυτόν τον λόγο, εξάλλου, οι ρηματικοί τύποι που χρησιμοποιούνται στο μεγαλύτερο μέρος του χωρίου εκφέρονται σε ενεστώτα χρόνο, ενώ η προκοσμική κατάσταση σε παρελθοντικό χρόνο (εἶχεν [53a8], ἐπεχειρεῖτο

ἀλλα πράγματα, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν επιτελούν κάποιο ρόλο στις αιτιακές εξηγήσεις (170-172)· δεύτερον, η αναλογία με καθρέφτη δεν στέκει επιστημολογικά, διότι ο μπρούτζινος καθρέφτης της αρχαιότητας ήταν παραμορφωτικός, ενώ η Υποδοχή / Χώρα είναι ἀμορφη και ἀπροσδιόριστη κι αν δεν ήταν έτσι οι εικόνες των Ιδεών θα αλλοιώνονταν (172-174)· τρίτον, η Kung υιοθετώντας την αριστοτελική ερμηνεία της Χώρας ως ὕλης υποστηρίζει πως η αναλογία με τον καθρέφτη προϋποθέτει τη θέαση της Υποδοχής ως ευκλείδειου τρισδιάστατου χώρου (174-178), κάτι που δεν συνάδει με την αριστοτελική οπτική.

⁸⁷ Mohr (1985) 88 επισημαίνει αυτή τη διπλή υπόσταση των φαινομένων: από τη μια πλευρά αλλάζουν διαρκώς κι από την άλλη αποτελούν αντίγραφο των αιώνιων Ιδεών.

⁸⁸ Gadamer (1980) 179. Σημαντική η παρατήρηση του Gadamer 177 πως στο χάος που τακτοποιεί ο Δημιουργός υπάρχει ήδη μια τάξη γιατί, πρώτον, τα τέσσερα στοιχεία διευθετούνται με το λίκνισμα της Χώρας και, δεύτερον, το γεγονός ότι είναι αυτονόητο πως τα στοιχεία είναι τέσσερα καταδεικνύει ότι ο χώρος της Υποδοχής διέπεται από νόμους.

[53b1])⁸⁹ χωρίς να χρησιμοποιείται μέσα στο χωρίο η φράση «εϊκῶς μῦθος»· αντιθέτως δύο φορές γίνεται αναφορά στην προσπάθεια του αφηγητή να προσεγγίσει την αλήθεια (49a7· 52c1).⁹⁰

Η προηγούμενη πρώτη αφήγηση περιλάμβανε μόνο τις Ιδέες και τα αισθητά για την περιγραφή του κόσμου, γιατί τότε αυτά ακρούσαν· τώρα όμως η τροπή της αφήγησης, η αναφορά δηλαδή στα μεταβαλλόμενα αισθητά με αφορμή τη λειτουργία της όρασης, επιβάλλει στον Τίμαιο να παρουσιάσει με τον λόγο ένα δύσληπτο και ασαφές είδος (χαλεπὸν καὶ ἀμυδρὸν εἶδος ἐπιχειρεῖν λόγοις ἐμφανίσαι, 49a3-4) στο πλαίσιο μιας αφήγησης άτοπης, εκτός τόπου, άρα παράδοξης, κι ασυνήθιστης (έξ άτόπου καὶ άήθους διηγήσεως, 48d5-6). Αυτό το αυτοαναφορικό αφηγηματικό σχόλιο για τη Χώρα καταδεικνύει τη δυσκολία του ομιλητή στην έκθεση της έννοιας και προϊδεάζει για την αμηχανία των αναγνωστών απέναντι σε αυτήν.⁹¹ Πράγματι, το τρίτο είδος είναι ανοίκειο, δεν έχει κάποιο οριστικό και μοναδικό κατηγορημα, αλλά αποδίδεται με μια σειρά μεταφορών κι εικόνων που δομούν τον αφηγηματικό λόγο,⁹² χωρίς όμως η γλώσσα που τις εκφράζει να αντιστοιχεί σε κάποια εξωγλωσσική πραγματικότητα. Έτσι, ανάμεσα σε αυτό που λέγεται και σε αυτό που εξεικονίζεται υπάρχει μια σχέση αρνητική.⁹³

Σε ό,τι θα ακολουθήσει, θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε τον λόγο (discourse) που δομεί την έννοια της Χώρας. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η Χώρα αποτελεί υποθετική κατασκευή του πλατωνικού Τίμαιου· για να «εγκατασταθεί» στην πραγματικότητα αυτή η καινοφανής έννοια, απαιτείται ένα πλέγμα λόγου, που να αποσαφηνίζει τη φύση και τη λειτουργία της. Αυτό το πλέγμα λόγου αντλείται από

⁸⁹ Kahn (2013) 196 υποσημ. 25· Κάλφας (2013)³ 115.

⁹⁰ Lee (1966) 350-351 επισημαίνει αυτή τη διαφοροποίηση στον τόνο του χωρίου 48e-52d σε σχέση με το υπόλοιπο κείμενο.

⁹¹ Taylor (1928) 311.

⁹² Υπάρχει λεκτικός πληθωρισμός για τον χαρακτηρισμό του τρίτου γένους: χαλεπὸν καὶ ἀμυδρὸν εἶδος (49a3)· τιθήνην (49a6)· ὑποδοχὴν (49a6)· ἐν ᾧ (49e7, 50d1, 50d6)· ἐκμαγεῖον (50c2)· δεχόμενον (50d3)· μητρί (50d3)· πανδεχές (51a7, 50b6)· πλόκανον (52e6)· τροφόν (88d6)· χώρας (52a8)· ἔδραν (52d1)· τροφόν (88d6). Ο Reale (2010)²² 601-622 διακρίνει 26 εικόνες και μεταφορές για τη Χώρα που τις χωρίζει σε 4 ομάδες. Ο Mohr (1985) 91 διαχωρίζει τις μεταφορές που περιγράφουν τη Χώρα σε δύο είδη: σε αυτές που αναφέρονται στο τρίτο είδος ως δοχείο και σε εκείνες που την αποδίδουν ως μέσο/επιφάνεια υποδοχής των αισθητών. Βλ. Derrida (2000) για το ζήτημα της αδυναμίας απόδοσης θετικού κατηγορήματος και ονόματος στη Χώρα· Giannopoulou (2010) για έναν αντίλογο σε αυτήν την αποδομιστική προσέγγιση. Zuckert (1996) 235-253 για τον τρόπο που προσέγγισε ο Derrida τη Χώρα.

⁹³ Δεν μπορούμε εδώ να μη θημηθούμε τον διάσημο πίνακα του Ρενέ Μαγκρίτ «Αυτό δεν είναι μια πίπα». Ενώ απεικονίζεται μια πίπα, η λεζάντα από κάτω ακυρώνει την εικόνα και την προσπάθεια της αναπαράστασης. Η εικόνα δεν είναι το πραγματικό αντικείμενο και η γλώσσα λειτουργεί υπονομευτικά σε αυτή την προσπάθεια αντιστοιχίας.

την καθημερινή ζωή και εμπειρία, άρα από τα ανθρώπινα μέτρα, χωρίς, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, να ταυτίζεται ούτε εικονιστικά ούτε εξωγλωσσικά με την ίδια τη Χώρα. Ας σταθούμε λίγο στο θεμελιώδες ζήτημα της σχέσης παρατηρητή, εικόνας και γλώσσας (θα επανέλθουμε και παρακάτω στην πραγμάτευσή μας). Η Χώρα λειτουργεί ως κοινός τόπος για την εικόνα των αισθητών και για τη γλώσσα. Από την άλλη πλευρά, αυτή η επιφάνεια, αυτός ο κοινός τόπος, πάλι μέσα στη γλώσσα συγκροτείται. Είναι τέτοιος, όμως, ο λεκτικός πληθωρισμός για τη Χώρα που καταλήγει να είναι κι η ίδια ένα ομοίωμα, γιατί δεν είναι τίποτε από αυτά που παρουσιάζεται, με αποτέλεσμα να διαρρηγνύεται η σχέση της γλώσσας με την εικόνα και την αναπαράσταση εν γένει. Αυτή είναι και η αντίφαση στην κοσμολογική αφήγηση του Τίμαιου: ενώ το σύνολο της αφήγησης επιχειρεί να οριοθετήσει το σύμπαν και να προσφέρει μια ανέκκλητη αναπαράσταση του κόσμου, αυτό δεν ισχύει στην περίπτωση της απροσδιόριστης και στερούμενης μιας τελεσιδικής αναπαράστασης Χώρας.

Έπειτα, στις εικόνες εντός της Χώρας / Υποδοχής υπεισέρχεται και η οπτική του παρατηρητή σε έναν χώρο και της ερμηνείας του,⁹⁴ μια και ο αφηγητής μας καλεί να δούμε τι συμβαίνει μέσα στη Χώρα, λαμβάνοντας υπόψη στην αφήγηση δύο ειδών παρατηρητές.⁹⁵ Πρώτα παρατίθενται οι εικόνες μετά από την παρέμβαση του Δημιουργού στο προκοσμικό χάος, εικόνες της μεταβολής των φαινομένων που βλέπει το ακροατήριο του Τίμαιου και όλοι εμείς οι αναγνώστες του κειμένου (49b-e).⁹⁶ Μετά από αυτήν την επίκληση στην εμπειρία, ο αφηγητής αναφέρεται στις εικόνες στη Χώρα σε κατάσταση προκοσμικού χάους (52d-53b5) που τις βλέπει ένας υποθετικός παρατηρητής (παντοδαπὴν μὲν ἰδεῖν φαίνεσθαι, 52e1), ο οποίος είναι αποκλειστικά αφηγηματικό δημιούργημα. Βέβαια, αυτό το τελευταίο είδος παρατηρητή και οι εικόνες που βλέπει εντός της Χώρας δεν επιδέχονται ούτε επαλήθευση ούτε διάψευση· σε αυτό το χωρίο είναι που η φαντασία του αφηγητή μας παραπέμπει στην κατεύθυνση της κοσμολογικής επινόησης.

Τέλος μια βασική παράμετρος του κειμένου της Χώρας είναι αυτή της υλικότητας, που διατρέχει όλες της προσπάθειες αναπαράστασης του τρίτου γένους.

⁹⁴ Kalligas (2012) 397 μιλώντας για τη σχέση εικόνας και πρωτοτύπου στο πλαίσιο της ανάλυσης του χωρίου 240a7-c6 του *Σοφιστή* αναφέρει πως κανένας δεν μπορεί να εγγυηθεί την αλήθεια της δήλωσης το «Υ είναι Χ», γιατί είναι ζήτημα ερμηνείας και των συνθηκών που την περιβάλλουν.

⁹⁵ Kahn (2013) 196-197.

⁹⁶ Βλ. ὡς φαίνεται, 49c7' οὐδέποτε τῶν αὐτῶν ἐκάστων φανταζομένων (49d1)' ἀεὶ ὁ καθορώμεν ἄλλοτε ἄλλη γιγνόμενον (49d4-5).

Ενώ η περιγραφή της γίνεται με μεταφορές κατάφορτες με υλικότητα, η Χώρα είναι αυστηρά διαχωρισμένη από τον υλικό κόσμο σε οντολογικό επίπεδο. Έτσι, ο εικός μῦθος φτάνει στα όριά του στην πραγμάτευση της Χώρας. Παρ' ότι υποδέχεται τα πάντα, είναι άμορφη και λειτουργεί όπως ένα καλούπι (έκμαγεῖον) που δίνει μορφή σε ό,τι εισέρχεται εντός της. Οι αναλογίες που προσπάθησαν να αποδώσουν τη Χώρα, δηλαδή τροφός, μητέρα, υποδοχή, χρυσός, άοσμη βάση αρωμάτων, εκμαγεῖο, εξομοιώνονται παράγοντας μια πληθώρα συνειρμών ριζωμένων στον υλικό κόσμο. Μια ακόμη ενδιαφέρουσα αναλογία καταδεικνύει τη σύλληψη της Χώρας με όρους σωματικής υλικότητας στο 88d4-e. Στο τέλος του κειμένου, ο Τιμαίος, έχοντας φτάσει την αφήγησή του στο ανθρώπινο είδος, αναφέρεται στην ενδεδειγμένη φροντίδα του σώματος που πρέπει να μιμείται το πρότυπο του σύμπαντος (88c7-89c). Αν ο άνθρωπος ασκείται και κρατά το σώμα του σε κίνηση μιμούμενος τις κινήσεις της τροφού και τιθήνης του σύμπαντος, δηλαδή της Χώρας (ἐὰν δὲ ἦν τε τροφὸν καὶ τιθήνην τοῦ παντός προσείπομεν μιμῆταί τις καὶ τὸ σῶμα μάλιστα μὲν μηδέποτε ἡσυχίαν ἄγειν ἐᾶ, 88d6-8), τότε θα διασφαλίσει τη σωματική του υγεία, κρατώντας την προστατευμένη από εξωτερικές και εσωτερικές διαταραχές. Σε αυτήν την αναλογία το σύμπαν βρίσκεται σε σχέση «συμπάθειας» με τον μικρόκοσμο, σώμα και Χώρα εξισώνονται, το τρίτο γένος αποκτά ζωή και ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά.

α. Προκοσμικό χάος

Ας εξετάσουμε τι θα έβλεπε ένας υποθετικός παρατηρητής να συμβαίνει μέσα στη Χώρα πριν την παρέμβαση του Δημιουργού, οπότε θα ανατρέξουμε στο τέλος του χωρίου για την Υποδοχή. Αρχικά, ο Τιμαίος συστήνει τη Χώρα ως «πάσης είναι γενέσεως ὑποδοχὴν αὐτὴν οἷον τιθήνην, 49a5-6». Είναι, λοιπόν, ο χώρος που λειτουργώντας σαν τροφός υποδέχεται κάθε αισθητό γεννητό αντικείμενο. Στο προκοσμικό στάδιο η Χώρα λειτουργεί ως εξής (52d-53b): η τροφός (τιθήνην, 52d5), ανάλογα με το ποια γεωμετρική μορφή ως αποτύπωμα των Ιδεών δέχεται (μορφὰς δεχόμενην, 52d6),⁹⁷ υγραίνεται, πυρώνεται, δέχεται μορφές της γης ή του αέρα, οπότε εμφανίζει κάθε δυνατή όψη (παντοδαπὴν μὲν ἰδεῖν φαίνεσθαι, 52e1) σε κάποιον προκοσμικό παρατηρητή. Η Χώρα ταλαντώνεται ανώμαλα από αυτά τα

⁹⁷ Miller (2003) 146 θεωρεί πως «μορφή» είναι τα γεωμετρικά σχήματα των στοιχείων.

εισερχόμενα αποτυπώματα των στοιχείων και τα κινεί κι εκείνη με τη σειρά της. Η κινήσεις αυτές ωθούν τον Τίμαιο να παρομοιάσει τη Χώρα με λιχνιστήρι που καθαρίζει το σιτάρι (πλόκανον, 52e6) που καθώς αυτό σείεται διαχωρίζονται οι βαρείς από τους ελαφρούς σπόρους και κατευθύνεται το όμοιο με το όμοιο (52e6-53a2) με παρόμοιο τρόπο, και σε αυτό το δοχείο (δεξαμενή, 53a3) τα τέσσερα στοιχεία καταλαμβάνουν τον χώρο (χώραν, 53a6) που τους αναλογεί, καθώς τα όμοια κατευθύνονται στα όμοια, προτού παρέμβει ο Δημιουργός και τα βάλει στη θέση τους για την κατασκευή του σύμπαντος.⁹⁸

Από αυτό το σημείο, αλλάζει ο γραμματικός χρόνος κι από τον ενεστώτα ο αφηγητής μεταβαίνει στον παρατατικό. Η προκοσμική φάση των τεσσάρων στοιχείων χαρακτηρίζεται άλογη και άμετρη (άλόγως και άμέτρως είχεν, 53a8), οπότε όταν τα αναλαμβάνει ο Δημιουργός υπάρχουν στον χώρο μόνο ίχνη κι ενδείξεις της φύσης τους (ίχνη 53b2), που καταδεικνύουν την πλήρη απουσία του θεϊκού στοιχείου (παντάπασί γε μὴν διακείμενα ὥσπερ εἰκὸς ἔχειν ἅπαν ὅταν ἀπῆ τινος θεός, 53b2-4). Σε αυτήν την κατάσταση τα πήρε ο Δημιουργός, για να τα κατευθύνει στις γεωμετρικές αναλογίες (διεσχηματίσατο εἶδεσί τε καὶ ἀριθμοῖς, 53b4-5) και στην τελειότητα.

Στην οριοθέτησή τους, ωστόσο, πέρα από τον Δημιουργό συμβάλλει και η αφήγηση του Τίμαιου που στήνει αυτό το σκηνικό προκοσμικού χάους μέσα στη Χώρα για τον υποθετικό παρατηρητή. Η Χώρα είναι ταυτοχρόνως τροφός, χώρος και λιχνιστήρι, ανάλογα με τις λειτουργίες που επιτελεί. Η τιθήνη ως κοσμική επιφάνεια δέχεται πάνω της τις μορφές των στοιχείων, για να τους προσδώσει ύπαρξη. Ταυτόχρονα, το τρίτον γένος αποκτά ένα έμφυλο σώμα, μια και η τροφός είναι η γυναίκα που τρέφει το παιδί. Η εικόνα με το λιχνιστήρι, μια εικόνα της καθημερινής ζωής, ανάγεται σε φιλοσοφική αναλογία, για να καταδείξει τη λειτουργία της Χώρας πριν τη δημιουργία του κόσμου. Μπορεί τις κινήσεις σε ένα πραγματικό λιχνιστήρι να τις ασκεί κάποιος άνθρωπος, ωστόσο οι ρηματικοί τύποι που αποδίδουν τις ενέργειες εντός της Χώρας βρίσκονται στη μέση φωνή,⁹⁹ χωρίς να αποδίδεται κάπου η πηγή της κίνησης· αντιθέτως, παρουσιάζεται το τρίτο είδος ως παθητική υποδοχέας

⁹⁸ Dean-Jones (2000) 104 από την απόδοση της αναλογίας καταλαβαίνουμε πως δεν εντυπώνεται κάποια ιδέα στη Χώρα, αλλά οι ιδέες διαδραματίζουν μεταγενέστερο ρόλο για τη δημιουργία του κόσμου.

⁹⁹ Ενδεικτικά: ὑγραινόμενην (52d5)· δεχόμενην (52d6)· ταλαντουμένην (52e3-4)· σείεσθαι (52e4)· κινουμένην (52e4).

δράσεων, που ανταποδίδει ωστόσο τις κινήσεις. Η Kristeva,¹⁰⁰ συνδυάζοντας τη σημειωτική και την ψυχανάλυση θεωρεί τη Χώρα ως τον κατεξοχήν προ-γλωσσικό σημειωτικό χώρο και στο πλαίσιο ενός αυστηρού δυϊσμού (άνδρας vs γυναίκα, πατέρας vs μητέρα, προ-ευκλείδιος χώρος vs ευκλείδιος χώρος) την ταυτίζει με το θηλυκό και μητρικό στοιχείο. Αυτή η ταύτιση βασίζεται στην έννοια της κίνησης και του ρυθμού: όπως η Χώρα του Πλάτωνα σείεται στην περίφημη αναλογία με το λιχνιστήρι, όπου διαχωρίζονται τα προκοσμικά τέσσερα στοιχεία, έτσι και η Χώρα της Kristeva με την κίνησή της είναι αναπαραγωγική θηλυκή δύναμη. Με βάση αυτή την ερμηνεία, τροφός, χώρος και λιχνιστήρι συλλαμβάνονται με όρους θηλυκότητας.

β. Το ζήτημα του χώρου

Η πληθώρα εικόνων και μεταφορών για την απόδοση της Χώρας έχει οδηγήσει τους μελετητές να κάνουν διάφορες εικασίες για το τι είναι τελικά: χώρος, ύλη, και τα δύο ή τίποτε από τα δύο;¹⁰¹ Το ζήτημα του διακριτού των Ιδεών και των αισθητών στην παρούσα εργασία θα εξεταστεί ως χωρισμός στον χώρο, που στην κοσμολογία του Τίμαιου υπάρχει πριν τη δημιουργία του κόσμου.¹⁰² Από τη μία πλευρά, οι Ιδέες και

¹⁰⁰ Kristeva (1984) 25-30. Σε αυτήν βέβαια την προσέγγιση έχει ασκηθεί κριτική με βασικότερη εκείνη της Butler (1993) 36-55 που δίνει και τη δική της εκδοχή περί Χώρας.

¹⁰¹ Υπάρχει μεγάλη συζήτηση και διαφωνία μεταξύ των μελετητών του Τίμαιου για το αν η Χώρα ταυτίζεται με τον χώρο ή με την ύλη: βλ. Algra (1995) 73-119 και Miller (2003) 19-36 για μια επισκόπηση της συζήτησης με τα επιχειρήματα της κάθε πλευράς αλλά και με αντεπιχειρήματα για την κάθε θέση. Το ερώτημα αν η Χώρα είναι το υλικό υπόστρωμα των αισθητών το έθεσε πρώτος ο Αριστοτέλης, ο οποίος αφορμώμενος από την αναλογία του χρυσού (50a4-b5) θεώρησε πως η Χώρα είναι η άμορφη ύλη, κατηγορώντας ταυτοχρόνως τον Πλάτωνα πως δεν πραγματεύτηκε σωστά το ζήτημα της υλικότητας, βλ. Claghorn (1954) για την κριτική του Αριστοτέλη στον Τίμαιο και ιδιαίτερα 5-19 για την Υποδοχή / Χώρα. Η θέση αυτού του μελετητή είναι πως ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης κατά βάση δεν διαφωνούν στις κοσμολογικές τους αρχές, όπως παρουσιάζεται συνήθως στη βιβλιογραφία: Dean-Jones (2000). Στην αρχαιότητα η θεώρηση της Χώρας ως ύλης υπήρξε αδιαμφισβήτητη, ιδιαίτερα από τους νεοπλατωνικούς, βλ. Miller (2003) 21-24. Για την ταύτιση της Χώρας με τον χώρο: βλ. Gadamer (1980) 175· Mohr (1985) 94· Ashbaugh (1988) 119· Cornford (1997) 181· ο Johansen (2004) 117-136 τείνει να συμπαραταχθεί με αυτό το στρατόπεδο, χωρίς να αρνείται κατηγορηματικά την άποψη ότι μπορεί η Χώρα να είναι και ύλη. Η Miller (2003) 155 θεωρεί πως η αναλογία με το λιχνιστήρι, που παρουσιάζει την Υποδοχή να ταλαντεύεται, καταδεικνύει πως η Χώρα δεν μπορεί να ταυτιστεί με τον χώρο. Από την άλλη πλευρά, ο Reale (2010)²² 601 χαρακτηρίζει τη Χώρα ως «*principio materiale*». Ο Zeyl (2010) 121-122 υποστηρίζει πως δεν είναι ασυμβίβαστος ο συνδυασμός ύλης και Χώρας και πως η Υποδοχή είναι «*a matter-filled space*». Η Sattler (2012) θεωρεί πως η Χώρα δεν είναι ούτε χώρος ούτε ύλη, αλλά μια μεταφυσική βάση για τον χώρο: «*a set of potentialities that allows for the development of geometrical and physical space. In this sense I call it a metaphysical foundation for space, which, however, will show some physical features*».

¹⁰² Cornford (1997) 193 παρατηρεί πως, ενώ τον χρόνο τον κατασκεύασε ο Δημιουργός, ο χώρος παρουσιάζεται ως παράγοντας ανεξάρτητος και αυτόνομος από τον Δημιουργό και προϋπάρχει των έργων του.

τα αισθητά διαχωρίζονται ως προς τον χώρο που καταλαμβάνουν,¹⁰³ αφετέρου η Χώρα ως χώρος συμβάλλει σε αυτήν την οντολογική διαίρεση, όπως φαίνεται στο 51e6-52d1 όπου, κλείνοντας την πραγμάτευση της νέας αυτής έννοιας, ο Τίμαιος συνοψίζει το τριμερές οντολογικό του σχήμα· θα ξεκινήσουμε από το τέλος παραθέτοντας αυτό το χωρίο ολόκληρο (σε τρία μέρη), γιατί είναι το αποκορύφωμα όλων όσα προηγήθηκαν και συνοψίζει τα τρία γένη:

ὁμολογητέον ἔν μὲν εἶναι τὸ κατὰ ταῦτὰ εἶδος ἔχον, ἀγέννητον καὶ ἀνώλεθρον, οὔτε εἰς ἑαυτὸ εἰσδεχόμενον ἄλλο ἄλλοθεν οὔτε αὐτὸ εἰς ἄλλο ποι ἰόν, ἀόρατον δὲ καὶ ἄλλως ἀναίσθητον, τοῦτο ὃ δὴ νόησις εἴληχεν ἐπισκοπεῖν· τὸ δὲ ὁμώνυμον ὁμοίον τε ἐκείνῳ δεύτερον, αἰσθητόν, γεννητόν, πεφορημένον ἀεὶ, γιγνόμενόν τε ἔν τινι τόπῳ καὶ πάλιν ἐκεῖθεν ἀπολλύμενον, δόξῃ μετ' αἰσθήσεως περιληπτόν· τρίτον δὲ αὖ γένος ὄν τὸ τῆς χώρας ἀεὶ, φθορὰν οὐ προσδεχόμενον, ἔδραν δὲ παρέχον ὅσα ἔχει γένεσιν πᾶσιν, (52a-52b1)

Τα τρία γένη αντιτίθενται από τρεις απόψεις: όσον αφορά τον τρόπο ύπαρξής τους, τον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτά (για τη Χώρα βλ. λίγο παρακάτω) και τη σχέση Ιδεών και αντιγράφου με τον Χώρο.¹⁰⁴ Ωστόσο, θα λέγαμε πως και τα τρια γένη γίνονται αντιληπτά με όρους χώρου. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο είδος, το αιώνιο και άφθαρτο όν, δεν δέχεται τίποτε στο εσωτερικό του ούτε εισέρχεται πουθενά (ούτε εἰς ἑαυτὸ εἰσδεχόμενον ἄλλο ἄλλοθεν οὔτε αὐτὸ εἰς ἄλλο ποι ἰόν). Αυτό το είδος ανήκει στον χώρο της νόησης (τοῦτο ὃ δὴ νόησις εἴληχεν ἐπισκοπεῖν). Το δεύτερο είδος των θνητών αισθητών, που διατηρεῖ την ομοιότητα και την ομωνυμία με το προηγούμενο γένος, διακρίνεται για την αέναη κίνησή του στον χώρο (πεφορημένον), γεννιέται σε έναν τόπο και από εκεί χάνεται (γιγνόμενόν τε ἔν τινι τόπῳ καὶ πάλιν ἐκεῖθεν ἀπολλύμενον). Η ομοιότητα θέτει το ζήτημα της όρασης ενός αντικειμένου σε ένα χώρο, ενώ το ίδιο όνομα την ομοιότητα στο πεδίο της γλώσσας. Το τρίτο είδος, που για πρώτη φορά κατονομάζεται «Χώρα», μοιράζεται με τα νοητά υποδείγματα την αφθαρσία, λειτουργεῖ όμως κι ως έδρα όλων όσα γεννιούνται (ἔδραν δὲ παρέχον ὅσα ἔχει γένεσιν πᾶσιν). Από τον παραπάνω διαχωρισμό καθίσταται σαφές πως, από τα τρία είδη, υπαρξιακή αυτονομία έχουν οι Ιδέες και η Χώρα, με τα αισθητά να βρίσκονται σε σχέση εξάρτησης με τα άλλα δύο.

¹⁰³ Else (1936) 55: «This exaltation of the true seat of the Ideas to a 'place beyond heaven' is the transcendence of which Aristotle speaks».

¹⁰⁴ Cornford (1997) 193.

Ταυτόχρονα, σε αυτόν τον διαχωρισμό παρατάσσονται τρεις διαφορετικοί χωρικοί όροι για να δηλώσουν το τρίτο είδος: τόπω, χώρας, ἔδραν.

Ο αφηγητής συνδέει αυτόν τον χώρο με ένα νέο, νόθο, είδος συλλογισμού, όπως συνέδεσε παραπάνω τα δύο άλλα γένη με τον ανάλογο τρόπο αντίληψής τους.

αὐτὸ δὲ μετ' ἀναισθησίας ἀπτὸν λογισμῶ τινι νόθῳ, μόγις πιστόν, πρὸς ὃ δὴ καὶ ὄνειροπολοῦμεν βλέποντες καὶ φαμεν ἀναγκαῖον εἶναί που τὸ ὄν ἅπαν ἔν τινι τόπῳ καὶ κατέχον χώραν τινά, τὸ δὲ μήτ' ἐν γῆ μήτε που κατ' οὐρανὸν οὐδὲν εἶναι. (52b1-5)

Η αυτοαναφορική παρατήρηση δηλώνει ευθέως πως η αφήγηση του Τίμαιου και το ίδιο το κείμενο που διαβάζουμε περί Χώρας διέπεται από έναν «νόθο συλλογισμό», μετά βίας πειστικό (μόγις πιστόν), γιατί στηρίζεται αποκλειστικά στην αναλογία και τη μεταφορά. Ο συλλογισμός για τη Χώρα γίνεται αντιληπτός με όρους οικογενειακών σχέσεων, αντίληψη που θα τη δούμε και λίγο παρακάτω. «Νόθος» στον αθηναϊκό λόγο είναι ο γεννημένος από από αριστοκράτη πατέρα κι από μητέρα της τελευταίας υποστάθμης ή από Αθηναίο πατέρα και μητέρα ξένη¹⁰⁵ άρα, νόθο είναι το παιδί που στερείται νομιμοποίησης στην αθηναϊκή κοινωνία, με αποτέλεσμα να είναι κοινωνικά και πολιτικά ανύπαρκτο. Αντιστοίχως, η Χώρα στερείται τον προσιδιάζοντα τρόπο αντίληψής της· αν λάβουμε τοις μετρητοῖς τον όρο «νόθος», αυτοί οι γνωσιακοί όροι σύλληψης νοοούνται κι ως κοινωνικοπολιτικοί όροι. Ενώ το ὄν προσεγγίζεται με τη νόηση και τα φθαρτά με τις αισθήσεις, το τρίτο είδος είναι μετ' ἀναισθησίας ἀπτὸν.¹⁰⁶ Η φράση αυτή ενέχει μια αντίφαση, καθώς από τη μία πλευρά η Χώρα δεν συλλαμβάνεται με τις αισθήσεις, από την άλλη η λέξη «ἀπτὸν» παραπέμπει στην αίσθηση της αφής, στο άγγιγμα μιας επιφάνειας. Ο Τίμαιος προσπαθεί να αποδώσει τι σημαίνει αυτή η νόθη σκέψη για τους αναγνώστες του κειμένου αλλά και για τον ίδιο που την αφηγείται με ακόμη μια αντίφαση: η Χώρα είναι και δεν είναι μπροστά στα μάτια μας, την έχουμε μπροστά μας, τη βλέπουμε, κι όμως είναι σαν όνειρο (πρὸς ὃ δὴ καὶ ὄνειροπολοῦμεν βλέποντες). Η αίσθηση της όρασης λειτουργεί (βλέποντες), σε έναν άλλο χώρο ωστόσο, εκείνον του ονείρου.

¹⁰⁵ Krell (1975) 413 για τις διάφορες σημασίες της λέξης «νόθος»· Derrida (2000) 66-68 για τη φόρτιση της λέξης «νόθος» σε αυτά τα συμφραζόμενα με την έννοια του μη νόμιμου παιδιού

¹⁰⁶ Κάλφας (2013)³ 427 σημ. 294 παραθέτει δύο εναλλακτικές ερμηνείες για αυτή τη φράση: του Robin: «συλλαμβάνεται από μια μη αίσθηση» και του Moreau: «απαλλαγή από κάθε αισθητή ιδιότητα, ακόμη κι από την έκταση».

Για να υπάρχει κάτι, πρέπει να καταλαμβάνει έναν χώρο (φαμεν ἀναγκαῖον εἶναι που τὸ ὄν ἅπαν ἔν τινι τόπῳ καὶ κατέχον χώραν τινά, τὸ δὲ μήτ' ἔν γῆ μήτε που κατ' οὐρανὸν οὐδὲν εἶναι). Ἄρα, η Χώρα με το να μην βρίσκεται πουθενά, ούτε στον ουρανό (χώρος του καθαρού ὄντος) ούτε στη γη (χώρος της γέννησης και της φθοράς), είναι σα να μην υπάρχει. Κι αυτή είναι η καταστατική της αντίφαση: ενώ είναι ο χώρος γέννησης, η ίδια δεν καταλαμβάνει χώρο αντίληψης, νοητού ή αισθητού. Οπότε κι ο λόγος που επιχειρεί να την αποδώσει, η αφήγηση του Τίμαιου και το κείμενο του *Τίμαιου*, δεν μπορεί να εγγυηθεί για την δυνατότητα αναπαράστασης ούτε για την αντιστοιχία σε κάποια τάξη πραγμάτων,¹⁰⁷ μια και ο χώρος του ονείρου είναι εκείνος που ταιριάζει στη φύση της.

Ο Τίμαιος συνεχίζει να μιλά για τη μυστηριώδη φύση της και το αμφίβολο επιστημολογικό της status:

ταῦτα δὴ πάντα καὶ τούτων ἄλλα ἀδελφὰ καὶ περὶ τὴν ἄυπνον καὶ ἀληθῶς φύσιν ὑπάρχουσαν ὑπὸ ταύτης τῆς ὄνειρώξεως οὐ δυνατοὶ γιγνόμεθα ἐγερθέντες διοριζόμενοι τὰληθῆς λέγειν, ὡς εἰκόνι μὲν, ἐπεὶπερ οὐδ' αὐτὸ τοῦτο ἐφ' ᾧ γέγονεν ἑαυτῆς ἔστιν, ἑτέρου δὲ τινος ἀεὶ φέρεται φάντασμα, διὰ ταῦτα ἐν ἑτέρῳ προσήκει τινὶ γίγνεσθαι, οὐσίας ἀμωσγέπως ἀντεχομένην, ἢ μηδὲν τὸ παράπαν αὐτὴν εἶναι, τῷ δὲ ὄντως ὄντι βοηθὸς ὁ δι' ἀκριβείας ἀληθῆς λόγος, ὡς ἕως ἄν τι τὸ μὲν ἄλλο ἦ, τὸ δὲ ἄλλο, οὐδέτερον ἐν οὐδέτερῳ ποτὲ γενόμενον ἐν ἅμα ταῦτόν καὶ δύο γενήσεσθον. (52b6-52d1)

Η φύση της Χώρας είναι μια ὄνειρωξις από την οποία δεν μπορεί κανείς να ξυπνήσει και να μιλήσει για την πραγματική της φύση, όπως πραγματικά είναι, έξω από κάθε ονειρική κατάσταση (περὶ τὴν ἄυπνον καὶ ἀληθῶς φύσιν ὑπάρχουσαν).¹⁰⁸ Η Χώρα διασώζει την εικόνα από την αμφίβολη κατάστασή της (ὡς εἰκόνι μὲν).¹⁰⁹ Οι συνθήκες ὑπαρξῆς της εικόνας κείνται έξω από αυτήν (ἐπεὶπερ οὐδ' αὐτὸ τοῦτο ἐφ' ᾧ γέγονεν ἑαυτῆς ἔστιν), μια και δεν της ανήκει ούτε το πρωτότυπο, του οποίου είναι απεικόνιση, ούτε το μέσο όπου θα εμφανιστεί,¹¹⁰ ενώ την ίδια στιγμή είναι ένα περιφερόμενο ομοίωμα κάποιου άλλου πράγματος (ἑτέρου δὲ τινος ἀεὶ φέρεται φάντασμα), δηλαδή των γεωμετρικών στερεών που αποτελούν αντίγραφα των

¹⁰⁷ Derrida (2000) 44: «Το να ανήκει ένα γένος σε έναν ἴδιον τόπο είναι αυτό που εγγυάται την αλήθεια του λόγου του [...]».

¹⁰⁸ Ακολουθούμε τον Κάλφα (2013)³ 427 σημ. 297 όπου υποστηρίζει πως η φράση «ἄυπνος καὶ ἀληθῶς ὑπάρχουσα φύσις» είναι η Χώρα.

¹⁰⁹ Lee (1966) ασχολείται με τη φύση της εικόνας στο χωρίο της Υποδοχής (48e-52d).

¹¹⁰ Για τη δύσκολη φράση ἐπεὶπερ οὐδ' αὐτὸ τοῦτο ἐφ' ᾧ γέγονεν ἑαυτῆς ἔστιν βλ. Cornford (1997) 192 και 370-371· Κάλφας (2013)³ 138-141.

Ιδεών¹¹¹ γι' αυτό και πρέπει αυτό το ομοίωμα να εμφανιστεί σε κάποιον άλλο χώρο (ἐν ἑτέρῳ προσήκει τινὶ γίνεσθαι), ἐν προκειμένῳ στη Χώρα, διαφορετικά κινδυνεύει να περιπέσει στην ανυπαρξία (ἢ μηδὲν τὸ παράπαν αὐτὴν εἶναι),¹¹² εξαιτίας της διαρκούς μεταβολῆς των αισθητῶν. Σε αὐτὴν την ονειρική κατάσταση της Χώρας, ο Τίμαιος ἀντιθέτει ἕνα εἶδος ἀληθοῦς λόγου που ἔχει προσβαση στο ὄντως ὄν (τῷ δὲ ὄντως ὄντι βοηθὸς ὁ δι' ἀκριβείας ἀληθῆς λόγος). Αὐτὸ το εἶδος λόγου, σαν να εἶναι χώρος, κρατᾶ ξεχωρα τὰ δύο ἐπίπεδα (οὐδέτερον ἐν οὐδέτερόῳ ποτὲ γενόμενον), τις Ἰδέες και τὰ ἀπεικάσματά τους· ἀν δὲν συνέβαινε αὐτό, τότε θα συνέβαινε τὸ οντολογικά και ἐπιστημολογικά ἀδύνατο, να εἶναι ταυτόχρονα ἕνα και δύο διαφορετικά πράγματα (ἐν ἅμα ταῦτὸν και δύο γενήσεσθον).

Αν πάμε λίγο πιο πίσω στην ἀφήγηση, σε μια ἀκόμη σύνοψη των τριῶν γενῶν, θα δούμε πως αὐτὸς ο χώρος γίνεται ἀντιληπτός με ἀνθρωπομορφικούς ὄρους οἰκογενειακῶν σχέσεων ἢ, καλύτερα, με ὄρους σεξουαλικῆς ἀναπαραγωγῆς:

ἐν δ' οὖν τῷ παρόντι χρὴ γένη διανοηθῆναι τριττά, τὸ μὲν γινόμενον, τὸ δ' ἐν ᾧ γίνεσθαι, τὸ δ' ὅθεν ἀφομοιούμενον φύεται τὸ γινόμενον. και δὴ και προσεικάσαι πρέπει τὸ μὲν δεχόμενον μητρί, τὸ δ' ὅθεν πατρί, τὴν δὲ μεταξὺ τούτων φύσιν ἐκγόνῳ, νοῆσαι τε ὡς οὐκ ἂν ἄλλως, ἐκτυπώματος ἔσεσθαι μέλλοντος ἰδεῖν ποικίλου πάσας ποικιλίας, τοῦτ' αὐτὸ ἐν ᾧ ἐκτυπούμενον ἐνίσταται γένοιτ' ἂν παρεσκευασμένον εὔ, πλὴν ἄμορφον ὄν ἐκείνων ἀπασῶν τῶν ἰδεῶν ὅσας μέλλοι δέχεσθαι ποθεν (50c7-e1)

Ο λόγος περί οἰκογένειας ἔχει και μεταφυσικές προεκτάσεις, μια και τὸ οντολογικό τριμερές σχῆμα διαπλάθεται ἀπὸ ἕνα εἶδος λόγου περί ἀναπαραγωγῆς. Ο ἀφηγητὴς μας καλεῖ να παρομοιάσουμε ὡς πατέρα των αισθητῶν τις Ἰδέες (τὸ δ' ὅθεν πατρί) και ὡς μητέρα, χώρο και υποδοχή τη Χώρα (τὸ μὲν δεχόμενον μητρί),¹¹³ με τὸ «παιδί» τους, την ἐνδιάμεση φύση των Ἰδεῶν και της Χώρας, να εἶναι ἡ εἰκόνα και τὸ ἀποτυπῶμα (ἐκτυπώματος) τους. Ἐτσι, τὰ αισθητά με αὐτὴ την ἀναπαράσταση βρίσκουν τις ρίζες και τὴ σημασία τους. Ἡ Χώρα–μητέρα νοεῖται ὡς ἀναπαραγωγικό

¹¹¹ Ostfeld (1982) 72.

¹¹² Πρβλ. *Σοφιστής* 240a7-c6 ὅπου τὸ εἶδωλον εἶναι ἴδιο και διαφορετικό με τὸ τὸ ἀληθινὸ ὄν, με ἀποτέλεσμα να μεταπίπτει ὡς εἰκόνα στην κατάσταση του μη ὄντος. Βλ. Kalligas (2012) για τὴν πραγμάτευση του προαναφερθέντος χωρίου και ἰδιαίτερα 401-403 για τὴν παράδοση φύση της εἰκόνας.

¹¹³ Cornford (1997) 187 ἔχει ἐπισημάνει πως ἡ μητρότητα συλλαμβάνεται σε κείμενα του 5ου και 4ου αἰῶνα π.Χ. με ὄρους χωρικότητας. Χαρακτηριστικό εἶναι εἶναι τὸ χωρίο των *Ευμενίδων* (657-661) στο ὁποῖο ὁ Ἀπόλλωνας υπερασπιζόμενος τὸν μητροκτόνο Ορέστη λέει: «οὐκ ἔστι μήτηρ ἢ κεκλημένον τέκνον / τοκεύς, τροφὸς δὲ κύματος νεοσπόρου. / τίκτει δ' ὁ θρώσκων ἢ δ' ἄπερ ξένῳ ξένη / ἔσωσεν ἔρνος.».

όργανο¹¹⁴ στη μητέρα, ωστόσο, δεν επιτρέπεται να της μοιάσει το παιδί-αισθητή πραγματικότητα, γιατί αυτό το προνόμιο το έχει μόνο ο πατέρας-Ιδέες. Έτσι, η Χώρα νοείται ως επιφάνεια απαλλαγμένη από κάθε μορφή¹¹⁵ που δέχεται το αντίγραφο των Ιδεών (πλὴν ἄμορφον ὃν ἐκείνων ἀπασῶν τῶν ἰδεῶν ὅσας μέλλοι δέχεσθαι ποθεν). Στην αναπαραγωγική δραστηριότητα της γυναίκας ο Τίμαιος αφιερώνει λίγα λόγια στο 91b7-d6. Οι γυναίκες σε αυτό το χωρίο νοούνται μόνο σε σχέση με το αναπαραγωγικό τους όργανο, τη μήτρα ή ὕστέρα, γι' αυτό και η υγεία του γυναικείου σώματος εξαρτάται απόλυτα από την παιδοποιία. Η γυναικεία μήτρα παραλληλίζεται με ένα ζώο που, αν δεν τεκνοποιήσει, δυσανασχετεί γι' αυτό η μόνη λύση για τη διασφάλιση της υγείας του γυναικείου σώματος είναι η τεκνοποίηση και η προσφορά χώρου για την τροφή του εμβρύου (ἐντὸς ἐκθρέψονται, 914d). Αυτό το χωρίο φωτίζει το πρίσμα υπό το οποίο πραγματεύεται ο Τίμαιος τη Χώρα ως μητέρα: η ύπαρξη των αισθητών, άρα του κόσμου που μας περιβάλλει και ολόκληρης της εξωτερικής πραγματικότητας, οφείλεται σε ένα ζώοδες εσωτερικό αναπαραγωγικό όργανο (ζῶον ἐπιθυμητικὸν ἐνὸν τῆς παιδοποιίας, 91c2).

Η φύση της μητέρας-Χώρας, με τη δεκτικότητα και την παντελή έλλειψη μορφής, αποσαφηνίζεται ακόμη περισσότερο με την αναλογία της Χώρας με καλούπι (έκμαγεῖον) και με άοσμη αρωματική βάση (50e5-51a1). Ας σταθούμε στην πρώτη αναλογία :

δέχεται τε γὰρ αἰεὶ τὰ πάντα, καὶ μορφὴν οὐδεμίαν ποτὲ οὐδενὶ τῶν εἰσιόντων ὁμοίαν εἴληφεν οὐδαμῆ οὐδαμῶς· ἐκμαγεῖον γὰρ φύσει παντὶ κεῖται, κινούμενόν τε καὶ διασχηματιζόμενον ὑπὸ τῶν εἰσιόντων, φαίνεται δὲ δι' ἐκεῖνα ἄλλοτε ἄλλοιον—τὰ δὲ εἰσιόντα καὶ ἐξιόντα τῶν ὄντων αἰεὶ μιμήματα, τυπωθέντα ἀπ' αὐτῶν τρόπον τινὰ δύσφραστον καὶ θαυμαστόν, ὃν εἰς αὖθις μέτιμεν. (50b8-c6)

Η Χώρα, δεχόμενη όλα τα σώματα,¹¹⁶ ενώ δεν λαμβάνει καμιά μορφή από τα εισερχόμενα, λειτουργεί ως καλούπι, δίνοντας μορφή στο καθετί στη φύση. Το κέρινο έκμαγεῖον των ψυχών χρησιμοποιήθηκε στον *Θεαίτητο* 191c-d ως αναλογία για να καταδείξει τον τρόπο που λειτουργεί η μνήμη. Σε αυτήν την περίπτωση, τα ερεθίσματα αποτυπώνονται στο μυαλό, οπότε ο άνθρωπος μπορεί να τα ανακαλέσει

¹¹⁴ Dean-Jones (2000) 105 λέει πως μπορούμε να θεωρήσουμε συνεκδοχικά τη μήτρα αντί για τη μητέρα.

¹¹⁵ Vogel (1949) 204 για τη σύλληψη της αναπαραγωγικής διαδικασίας από τους αρχαίους σύμφωνα με την οποία η μήτρα να παίζει τον παθητικό ρόλο του χώρου όπου εναποτίθεται το σπέρμα.

¹¹⁶ Κάλφας (2013)³ 423 σημ. 276 θεωρεί πως τα εἰσιόντα και τα ἐξιόντα είναι τα σώματα ως μιμήματα των Ιδεών.

όσο υπάρχει το ομοίωμα της παράστασης μέσα του (καὶ ὁ μὲν ἂν ἐκμαγῆ, μνημονεύειν τε καὶ ἐπίστασθαι ἕως ἂν ἐνῆ τὸ εἶδωλον αὐτοῦ, 191d6-7), ενώ ὅ,τι δεν αποτυπωθεῖ ξεχνιέται. Το καλούπι της Χώρας, δέχεται τις κινήσεις και σχηματοποιείται λόγω της εισόδου των σωμάτων, με αποτέλεσμα σε έναν παρατηρητή να δημιουργείται η εντύπωση πως αλλοιώνεται (φαίνεται δὲ δι' ἐκεῖνα ἄλλοτε ἄλλοιον). Τα σώματα που δέχεται η Χώρα είναι τα αισθητά ως μιμήματα των Ἰδεών, που αποτυπώνονται κατά τρόπο δύσκολο να ειπωθεῖ.

γ. Ανταγωνιστικές αφηγήσεις

Ἐχει ειπωθεῖ ἀπὸ τον Ἀριστοτέλη (*Περὶ Οὐρανοῦ*, 294b7-9) πως διεξάγουμε μια ἔρευνα, ὄχι προσβλέποντας στο αντικείμενό της, ἀλλὰ ἔχοντας κατὰ νου αὐτόν που υποστηρίζει τα ἀντίθετα ἀπὸ εμάς. Ἀντίστοιχα, η ἀφήγηση για τη Χώρα δεν μπορεῖ να νοηθεῖ ἔξω ἀπὸ το πλέγμα των ἀνταγωνιστικῶν κοσμολογικῶν ἀφηγήσεων και κειμένων που παρέχουν ὄχι μόνο το φόντο ἀλλὰ και την καταστατική ἀντίθεση βάσει της ὁποίας δομεῖται η ραχοκοκαλιά του τρίτου γένους. Με ἀφορμὴ τη νέα προκοσμική ἀφηγηματική ἐκκίνηση, ὁ Τίμαιος ἔρχεται στο ζήτημα της υλικῆς ἀρχῆς και στους κοσμολόγους που υποστηρίζουν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι δημιούργημα υλικῶν πρωταρχῶν. Εἶδαμε παραπάνω πως η ἀφήγηση του Τίμαιου δεν ἀκολουθεῖ τη χρονική σειρά που θα ἀνέμενε κανεὶς ἀπὸ τις ἀφηγήσεις περὶ φύσεως. Ἀς δούμε τι γίνεται με τα πρωταρχικά στοιχεία. Σε αὐτά ὁ Τίμαιος ἀναφέρθηκε στην πρώτη του ἀφήγηση, ὅταν περιέγραφε τη δρᾶση του Δημιουργοῦ. Τότε μάλιστα τα ἐνέταξε στην ἐξιστόρησή του ὡς δομικά συστατικά του κόσμου (31b4-33b1). Ὁ Δημιουργὸς κατασκευάζει τον κόσμο με βασικό του υλικὸ τα τέσσερα στοιχεία, χρησιμοποιώντας ἀρχικά τη φωτιά και τη γη, κι ἔπειτα τον ἀέρα και το νερό ὡς ἐνδιάμεσα στοιχεία των προηγούμενων. Εἰσηγητὴς της θεωρίας των τεσσάρων στοιχείων που ἀπαρτίζουν τον κόσμο υπῆρξε ὁ Ἐμπεδοκλῆς· ὁ Τίμαιος οικειοποιεῖται αὐτὴν τη θεωρία προσθέτοντας τη μαθηματική ἀναλογία για να αιτιολογήσει τη μεταξύ τους σύνδεση. Το σκεπτικὸ πίσω ἀπὸ την ἐπιλογή των στοιχείων εἶναι πως ὁ κόσμος εἶναι ορατός και ἀπτός, ἐνῶ σπεύδει να τονίσει πως ὁ Δημιουργὸς χρησιμοποίησε ολόκληρα τα τέσσερα στοιχεία, χωρὶς να ἀφήσει το παραμικρὸ τους ἴχνος ἀνεκμετάλλευτο.

Ὡστόσο, στην πραγμάτευση της Χώρας ὁ Τίμαιος, ἀντιπαρατιθέμενος στην παράδοση των φυσιολόγων και ἰδιαίτερα των υλιστῶν, ἀρνείται ὅτι υπάρχουν υλικές πρωταρχές και τοποθετώντας χρονικά πρότερη τη Χώρα τις κάνει να εἶναι

δημιουργήματα, παράγωγα και περιεχόμενά της,¹¹⁷ προσπαθώντας μάλιστα να αντικαταστήσει τη θεωρία του Δημόκριτου με μία νέα βελτιωμένη μορφή «γεωμετρικού ατομισμού».¹¹⁸ Η αφορμή για να εισαχθεί η πραγμάτευση των πρωταρχικών στοιχείων αποτελεί η αδυναμία ονοματοδοσίας στα αενάως μεταβαλλόμενα αισθητά και δίνονται ως παράδειγμα τα τέσσερα στοιχεία. Το πρόβλημα, σύμφωνα με τον αφηγητή, είναι πως όλες οι άλλες κοσμολογίες μιλούν για τα τέσσερα στοιχεία σαν να γνωρίζουν τι είναι και επιφυλάσσει μια ιδιαίτερη επίθεση στους υλιστές που παρομοιάζουν την ύλη που συνθέτει τα αισθητά, δηλαδή τα άτομα, με τα στοιχεία, τα γράμματα της αλφαβήτου (48b4-c2). Με βάση λοιπόν την παρούσα αφήγηση του Τίμαιου ο κόσμος είναι μεν σύσταση, όχι όμως πρώτων αρχών αλλά των γεωμετρικών σχημάτων που ο Δημιουργός κατασκεύασε για να τον φτιάξει (53c4-57c6).

Ο Τίμαιος αποφεύγει να μιλήσει για πρωταρχικά στοιχεία γιατί θεωρεί ότι κάτι τέτοιο δεν θα ταίριαζε με τον κανόνα της ευλογοφάνειας που επέλεξε ως κατευθυντήρια γραμμή της αφήγησής του:

τὴν μὲν περὶ ἀπάντων εἴτε ἀρχὴν εἴτε ἀρχὰς εἴτε ὅπῃ δοκεῖ τούτων πέρι τὸ νῦν οὐ ῥητέον, δι' ἄλλο μὲν οὐδέν, διὰ δὲ τὸ χαλεπὸν εἶναι κατὰ τὸν παρόντα τρόπον τῆς διεξόδου δηλῶσαι τὰ δοκοῦντα, μήτ' οὖν ὑμεῖς οἴεσθε δεῖν ἐμὲ λέγειν, οὐτ' αὐτὸς αὖ πείθειν ἑμαυτὸν εἶην ἂν δυνατὸς ὡς ὀρθῶς ἐγχειροῖμι ἂν τοσοῦτον ἐπιβαλλόμενος ἔργον· τὸ δὲ κατ' ἀρχὰς ῥηθὲν διαφυλάττων, τὴν τῶν εἰκότων λόγων δύναμιν, πειράσομαι μηδενὸς ἥττον εἰκότα, μᾶλλον δέ, καὶ ἔμπροσθεν ἀπ' ἀρχῆς περὶ ἐκάστων καὶ συμπάντων λέγειν. (48c3-d4)

Στο παραπάνω χωρίο βλέπουμε την τετραπλή επανάληψη της λέξης «αρχή» που παίζει με τη σημασία της υλικής αρχής και της αφηγηματικής αρχής· ενώ αυτή η διττή σημασία αποτελεί το θεμέλιο των αφηγήσεων περί φύσεως, η έκθεση των υλικών αρχών μπορεί να περιμένει προς το παρόν, γιατί δεν ταιριάζει με τον επιλεγμένο αφηγηματικό ρου (διὰ δὲ τὸ χαλεπὸν εἶναι κατὰ τὸν παρόντα τρόπον τῆς διεξόδου δηλῶσαι τὰ δοκοῦντα). Πέρα από το ζήτημα της αφήγησης, οι ανταγωνιστικές κοσμολογίες απορρίπτονται ως μη εύλογες, άρα αντίθετες με την κατευθυντήρια γραμμή της αφήγησης του Τίμαιου.

¹¹⁷ Όπως έχει επισημάνει η Miller (2003) 12 ο Τίμαιος μιλά για τη μεταβολή των αισθητών χωρίς να έχει μιλήσει για τη γεωμετρική δομή τους. Εισάγει πρώτη τη Χώρα.

¹¹⁸ Kahn (2013) 198.

Ωστόσο, παρά τη διαβεβαίωση του αφηγητή πως δεν θα μιλήσει περί πρωταρχών, τελικά το κάνει στο 49b7-50b5 στο πλαίσιο της ονοματοδοσίας που δεν ανταποκρίνεται στα διαρκώς μεταβαλλόμενα αισθητά (βλ. επόμενη ενότητα). Στο πλαίσιο αυτό, αντιπαρατίθεται στους υλιστές και αυτή ακριβώς η αντιπαραθεση δείχνει και τον πολεμικό χαρακτήρα της εξιστόρησης που, ενσωματώνοντας στην εξήγησή του τις αντίπαλες θεωρίες, τη δομεί με βάση αυτήν ακριβώς την αντιπαραθεση, με τη Χώρα να αποτελεί την απάντηση στις κοσμοθεωρίες που βασίζονται στα πρωταρχικά στοιχεία.

δ. Το πρόβλημα του ονόματος

Επειδή ο αφηγητής χρησιμοποιεί πληθώρα όρων για να μιλήσει για τη Χώρα,¹¹⁹ ένα βασικό ζήτημα που τίθεται είναι το όνομά της και ποια ουσία καλύπτεται υπό τον όποιον όρο υιοθετήσει κανείς. Αυτός ο πληθωρισμός ονομάτων, περιγραφών και σημαινομένων θέτει το πρόβλημα της ταυτότητας: οι μεταφορές αποδίδουν μεν τη Χώρα, χωρίς ποτέ, ωστόσο, να ταυτίζεται με αυτές.

Η πρώτη εμφάνιση του τρίτου γένους είναι στην πρώτη απαρίθμηση των τριών ειδών (48e5-49a4) όπου ο αφηγητής επανασυστήνει το κοσμολογικό του σχήμα. Το πρώτο είδος είναι το νοητό και αιωνίως ίδιο και απαράλλαχτο υπόδειγμα, δηλαδή οι Ιδέες· το δεύτερο είναι το μίμημα του υποδείγματος, δηλαδή τα αισθητά. Η παρουσίαση των δύο πρώτων ειδών γίνεται με όρους πρωτοτύπου και αντιγράφου, ενώ όταν μίλησε για πρώτη φορά για τα δύο γένη τα παρουσίασε με όρους γέννησης και αιωνιότητας (27d7-28a1). Η Χώρα σε αυτά τα συμφραζόμενα λειτουργεί ως ενδιάμεσος κρίκος.

Αρχικά, στην πρώτη απεικόνιση της Χώρας ο αφηγητής χαρακτηρίζει το τρίτο είδος ως υποδοχή κάθε γεννητού που θα πρέπει να παρομοιαστεί με μια τροφή (πάσης είναι γενέσεως ύποδοχὴν αὐτὴν οἶον τιθήνην, 49a5-6). Η «υποδοχή» και η «τροφός» είναι οι δύο πρώτοι όροι που χρησιμοποιούνται για να αποδώσουν μια λειτουργία στη νέα έννοια. Ωστόσο, αμέσως μετά, αντί να προχωρήσει η αφήγηση για να αποσαφηνιστεί τι είναι αυτή η υποδοχή, ο αφηγητής επιστρέφει στις υλικές πρωταρχές. Για να αποδείξει την αλήθεια και τη χρησιμότητά της ως μεθοδολογικής

¹¹⁹ Γι' αυτό και ο Derrida (2000) 22 σημειώνει: «το όνομά της δεν είναι μια ακριβολογία» ό.π. 48 «[...] το παιχνίδι των κυρίων ονομάτων γίνεται περισσότερο αβυσσαλέο από ποτέ: τι είναι τόπος; Σε ποιον και σε τι παρέχει τόπο; Τι είναι αυτό που τοποθετείται κάτω από αυτά τα ονόματα; Χώρα, τις εἶ;».

υποθετικής κατασκευής, επικαλείται την εμπειρία, σύμφωνα με την οποία οι παρατηρητές των φαινομένων βλέπουν την ηρακλείτεια ρευστότητα των τεσσάρων στοιχείων που διαρκώς μεταβάλλονται από τη μια μορφή στην άλλη (49b7-50a4).¹²⁰ Ωστόσο, με τα πράγματα να αλλάζουν διαρκώς μορφή, ούτε σταθερό όνομα μπορούν να έχουν ούτε να είναι περιγράψιμα, εφόσον ουσία και όνομα, σημαίνουν και σημαινόμενο δεν ταυτίζονται. Έτσι, η βασική λειτουργία της Χώρας είναι να κάνει τον εμπειρικό κόσμο περιγράψιμο.¹²¹ Βέβαια εδώ χρειάζεται μια επισήμανση: με τον ίδιο τρόπο που ο Τίμαιος κλονίζει τις ανταγωνιστικές κοσμολογίες κλονίζει και τη δική του, διότι, όπως είδαμε, στο 31b4-33b1 ο Δημιουργός χρησιμοποιεί τα τέσσερα υλικά στοιχεία για να κατασκευάζει τον κόσμο και στην αφήγηση χρησιμοποιήθηκαν σαν ο αφηγητής να ήταν σίγουρος για το σημαινόμενό τους.

¹²⁰ Το χωρίο είναι πολυσυζητημένο λόγω της δυσκολίας της γλώσσας του. Η παραδοσιακή ερμηνεία των Taylor (1928) 316-317 και Cornford (1997) 178-180 θεωρεί πως εδώ ο Πλάτωνας προτείνει έναν νέο τρόπο ορθής αναφοράς και περιγραφής των διαρκώς μεταβαλλόμενων από τη μια μορφή στην άλλη τεσσάρων στοιχείων με την αντωνυμία «τοιοῦτον» αντί για την «τοῦτον». Αυτήν την ερμηνεία αντέκρουσε ο Cherniss (1954) –προτείνοντας και μια νέα μετάφραση– υποστηρίζοντας πως ο Πλάτων με την αντωνυμία «τοιοῦτον» δεν αναφέρεται στα αισθητά αντικείμενα, στα αντίγραφα των Ιδεών δηλαδή, αλλά σε ένα είδος φαινομενικών χαρακτηριστικών στα οποία πρέπει να αναφερόμαστε. Αντικρούοντας τον Cherniss και συντασσόμενος με την παραδοσιακή προσέγγιση, ο Gullely (1960) 54 θεωρεί πως το χωρίο αναφέρεται στον σωστό και στον λανθασμένο τρόπο αναφοράς στα πράγματα. Ο αντίλογος σε αυτήν την ερμηνεία ήρθε από τον Lee (1967) που, ακολουθώντας σε γενικές γραμμές τον Cherniss, υποστηρίζει (3) πως δεν μπορούμε να αποκαλούμε φωτιά ή όποιο άλλο στοιχείο με αυτό το όνομα, αλλά ο όρος πρέπει να αναφέρεται σε κάτι που δεν αλλάζει, δηλαδή στο «τοιοῦτον ἄει». Σε ένα προηγούμενο άρθρο του ο Lee (1967) 367 θεωρεί πως ο Πλάτωνας στο χωρίο 48e-52d αναφέρεται σε τέσσερα είδη: «four items: (a) the Form itself; (b) the recurring, invariant character we apprehend perceptually in phenomena of the same sort [...]; (c) an individual occurrence of that recurrent character (an actual appearance of it in the Receptacle); (d) the Receptacle itself». Ο Mills (1968) διαφωνεί με τον Cherniss υποστηρίζοντας πως το ερμηνευτικό του σχήμα καθιστά τετραμερή τον διαχωρισμό της πλατωνικής μεταφυσικής, κάτι που εμφανώς αντιβαίνει στην επανειλημμένη αναφορά του Τίμαιου στα τρία γενη. Ωστόσο, διαφοροποιείται και από την παραδοσιακή ερμηνεία, καθώς θεωρεί πως η φράση «τοιοῦτον ἄει» αναφέρεται στις Ιδέες κι όχι στα αισθητά (154). Ο Zeyl (1975) ακολουθεί την παραδοσιακή ερμηνεία και θεωρεί (146-148) πως ο «πιστός καὶ βέβαιος λόγος» για τα φαινόμενα συνίσταται στη χρήση της αντωνυμίας «τοῦτο» για σταθερές οντότητες και της αντωνυμίας «τοιοῦτον» για περιγραφή χαρακτηριστικών. Ο Mohr (1985) αποδέχεται στην ερμηνευτική εκδοχή των Cherniss και Lee και μιλά για διπλή ὄψη των φαινομένων 88-91: από τη μια πλευρά υπόκεινται σε μεταβολή κι από την άλλη είναι εικόνες των Ιδεών. Έτσι, η πρότασή του προσπαθεί να λύσει το πρόβλημα της αναφοράς: ενώ για τα μεταβαλλόμενα αισθητά δεν μπορεί να γίνει λόγος, το αντίθετο συμβαίνει για τα αισθητά ως αντίγραφα των σταθερών Ιδεών για τα οποία ως ενδιάμεσος λειτουργεί η Υποδοχή. Η Gill (1987) συντάσσεται με την παραδοσιακή ερμηνεία καταδικάζοντας την τετραμερή διαίρεση που συνεπάγεται η ερμηνεία του Cherniss. Βλ. Κάλφας (2013)³ 502-506 για μια επισκόπηση των ερμηνευτικών προτάσεων και 506-509 για τη δική του ερμηνεία. Σε αυτήν θεωρεί τις προαναφερθείσες προτάσεις ολοκληρωτικές και κάποιες από αυτές απέχουσες από το πλατωνικό κείμενο. Έτσι, καταλήγει αποδεχόμενος μεν την ερμηνευτική γραμμή του Cherniss, αλλά υιοθετώντας την παραδοσιακή ερμηνεία που αντιδιαστέλλει τη σταθερότητα της Υποδοχής με τη μεταβλητότητα των αισθητών.

¹²¹ Κάλφας (2013)³ 419-420 σημ. 258.

Με το να είναι προγενέστερη των αισθητών, η Χώρα είναι η μοναδική που ως χώρος διεκδικεί το προνόμιο του ονόματος:

ἐν ᾧ δὲ ἐγγιγνόμενα ἀεὶ ἕκαστα αὐτῶν φαντάζεται καὶ πάλιν ἐκεῖθεν ἀπόλλυται, μόνον ἐκεῖνο αὖ προσαγορεύειν τῷ τε τοῦτο καὶ τῷ τόδε προσχρωμένους ὀνόματι (49e7-50a2)

Μόνο ο χώρος (ἐν ᾧ), όπου δημιουργείται το καθετί και εμφανίζεται (φαντάζεται) και χάνεται (ἀπόλλυται), δικαιούται το όνομα και τη δεικτική αντωνυμία που δείχνει κάποια σταθερή ουσία, όχι ποιότητα. Ταυτόχρονα, το χωρίο αναδεικνύει τη σημασία της δεικτικής αντωνυμίας «τουτο» που χρησιμοποιείται για δείξη σε κάτι που είναι τοποθετημένο στον χώρο. Άρα, ο χώρος δικαιούται το όνομα.

Για να ξεκαθαριστεί το παραπάνω χωρίο, ακολουθεί η αναλογία με τον χρυσό (50a4-b7), λόγω της οποίας κάποιοι θεώρησαν πως η Χώρα είναι το υλικό από το οποίο γεννιέται το καθετί. Ωστόσο, αυτή η αναλογία αναφέρεται στη σωστή απόδοση του ονόματος και στο πώς πρέπει να μιλάμε για τα πράγματα· ο κοινός όρος της Χώρας και του χρυσού είναι το όνομα. Η αναλογία αυτή έχει ως εξής: ένας τεχνίτης επεξεργάζεται τον χρυσό και του δίνει όλα τα πιθανά σχήματα· εάν κάποιος βλέποντας κάποιο από τα σχήματα ρωτήσει τι είναι αυτό, η σωστή απάντηση είναι «χρυσός» γιατί τα σχήματα διαρκώς αλλάζουν, ενώ το υλικό του χρυσού παραμένει αμετάβλητο. Το συμπέρασμα που εξάγεται από τα παραπάνω είναι:

ὁ αὐτὸς δὴ λόγος καὶ περὶ τῆς τὰ πάντα δεχομένης σώματα φύσεως. ταῦτόν αὐτὴν ἀεὶ προσρητέον (50b5-7)

Το πρόβλημα με αυτήν τη δήλωση είναι ότι, ενώ ο αφηγητής καλεί τους αποδέκτες σε μια συγκεκριμένη χρήση της γλώσσας, τους προτρέπει δηλαδή να χρησιμοποιούν το ίδιο όνομα για την Υποδοχή, αυτό δεν συμβαίνει στην αφήγηση γιατί ο Τίμαιος χρησιμοποιεί πολλούς όρους για να την αποδώσει με αποτέλεσμα να μην έχει σταθερή ονομασία. Αυτό προκαλεί αφενός πρόβλημα με το οντολογικό στάτους της Χώρας, γιατί καταλήγει τελικά να μην είναι τίποτε· αφετέρου, οι όροι με τους οποίους ο Τίμαιος προσεγγίζει τη Χώρα φέρουν ένα φορτίο, γιατί ο Πλάτων δεν δημιουργεί φιλοσοφικό λεξιλόγιο εκ του μηδενός, αλλά οικειοποιείται είδη λόγου.

Επιλογικά

Η φύση της αφήγησης είναι δυσπόστατη: από τη μία πλευρά, είναι πλήρης και χωρίς κενά και, από την άλλη, ανοιχτή με τον ρόλο του αφηγηματικού υποκειμένου να είναι πρόδηλος.¹²² Η κοσμολογική αφήγηση εν γένει, λόγω των αξιώσεών της να συμπεριλάβει το σύνολο του κόσμου, προβάλλει ως ολιστική και χωρίς ρωγμές στην έκθεση της κοσμικής δημιουργίας. Αυτό το χαρακτηριστικό ταιριάζει απόλυτα σε μια κοσμολογία που τοποθετεί στο επίκεντρό της το έργο ενός αγαθού Δημιουργού θεού και αντλεί την αυθεντία της από αυτόν, τη στιγμή που ο παντογνώσης αφηγητής εξισώνεται με τον θεό. Εξάλλου, στον *Τίμαιο* μπορεί οι αφηγηματικές αφετηρίες των τριών εξιστορήσεων να είναι διαφορετικές, έχουν, όμως, ένα κοινό τέλος, δηλαδή το τέλειο έργο του Δημιουργού. Η εξιστόρηση των θεϊκών έργων και το κείμενο φτάνουν στο τέλος τους με μία αναγγελία (και δὴ καὶ τέλος περὶ τοῦ παντός νῦν ἤδη τὸν λόγον ἡμῖν φῶμεν ἔχειν, 92c4-5), όπως αναγγέλλονταν και οι αφηγηματικές αρχές. Στην τελευταία περίοδο του *Τίμαιου*, κείμενο και κόσμος είναι ένα. Ο κόσμος, όπως και το κείμενο που τον επιτέλεσε, ολοκληρώθηκε, αφού συμπεριέλαβε τα θνητά και αθάνατα έμβια όντα (συμπληρωθεὶς ὅδε ὁ κόσμος οὕτω). Αναπαραστάθηκε το σύμπαν ως ζῶον ὄρατὸν τὰ ὄρατὰ περιέχον, εἰκῶν τοῦ νοητοῦ θεοῦ αἰσθητὸς (92c6—7) με το κείμενο να αποτελεί την εικόνα του σύμπαντος οπτικοποιώντας το με τις λέξεις.

Ωστόσο, όπως επιχειρήσαμε να αποδείξουμε, ενώ η εξιστόρηση του *Τίμαιου* αξιώνει να είναι μια συμπαγής αφήγηση, δημιουργούνται κενά σε αυτή, με αποτέλεσμα να τίθεται εν αμφιβόλω η αξίωση στην απόλυτη και αδιαμφισβήτη γνώση. Περιπτώσεις που μας το υπενθυμίζουν αυτό είναι οι τρεις αφηγηματικές αρχές και η πραγμάτευση της Χώρας. Η παρούσα εργασία, αφορμώμενη από προβληματισμούς της αποδομιστικής σκέψης, όπως είναι εκείνες για τη φύση της αφήγησης όχι μόνο ως δομής ή ιστορίας αλλά και ως πλέγμα λόγου, για τις αντιτιθέμενες αναπαραστάσεις, το ζήτημα του χώρου, το ζήτημα του ονόματος,¹²³ επιχείρησε να εξετάσει τις αφηγηματικές ρωγμές στο πλατωνικό κείμενο και τις προσπάθειες του *Τίμαιου* να ενοποιήσει την εξιστόρηση στο κείμενο της Χώρας. Η

¹²² Punday (2003) 5.

¹²³ Punday (2003) για την αφήγηση στη θεωρία μετά την αποδόμηση και για τη σύνδεσή της με το ζήτημα του χώρου και της υλικότητας· Sheehan (2004) για τη διακήρυξη της μεταμοντέρνας φιλοσοφικής σκέψης του τελους της μεταφυσικής με τη γλωσσική στροφή και για την ενασχόλησή της με τον χώρο και το ζήτημα του ονόματος.

Χώρα λειτουργεί ως κειμενικός χώρος όπου συνενώνονται οι αφηγηματικές εκκινήσεις και ως μεταφυσικό πεδίο που παρέχει οντολογική σταθερότητα στα αισθητά. Εξάλλου, η απόδοση του κόσμου έγινε από έναν αφηγητή που, χωρίς να ελέγχει πάντα την αφήγηση, έθεσε ο ίδιος τους κανόνες του κοσμολογικού «παιχνιδιού». Κι ακόμη, η γλώσσα που απέδωσε αυτήν την κοσμολογία βρίσκεται σε συνάρτηση με πλέγματα λόγου και σκέψης της εποχής του Πλάτωνα, άρα επιτελείται από αυτά. Έτσι, το σύμπαν είναι προσαρμοσμένο στον άνθρωπο –κι όχι το αντίστροφο– και η κοσμολογία είναι αποτέλεσμα προβολής του παρόντος στην αιωνιότητα.

Βιβλιογραφία

- Algra, K. 1995. *Concepts of Space in Greek Thought*. Leiden, New York, Koln.
- Allen, D. 2013. *Why Plato Wrote*. Malden, Oxford.
- Allen, R.E. (επιμ.) 1967.² *Studies in Plato's Metaphysics*. New York.
- Ashbaugh, A.F. 1988. *Plato's Theory of Explanation, A Study of the Cosmological Account in the Timaeus*. New York.
- Burnyeat, M.F. 2009. «Eikōs Mythos» στο Partenie, C. (επιμ.) *Plato's Myths*. Cambridge: 167-186.
- Butler, J. 1993. *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. New York, London.
- Brague, R. 1985. «The Body of the Speech: A New Hypothesis on the Compositional Structure of Timaeus Monologue» στο O' Meara, D.J. (επιμ.) *Platonic Investigations*. Washington: 53-84.
- Brisson, L. – Meyersterin, F.W. 1995. *Inventing the Universe, Plato's Timaeus, the Bing Bang Theory and the Problem of Scientific Knowledge*. New York.
- Carone, G.R. 2005. *Plato's Cosmology and its Ethical Dimensions*. Cambridge.
- Claghorn, G.S. 1954. *Aristotle's Criticism of Plato's Timaeus*. The Hague.
- Cherniss, H. 1954. «A Much Misread Passage of the *Timaeus* (*Timaeus* 49C7-50B5)». *American Journal of Philology* 75: 113-130.
- Cornford, F. 1997. *Plato's Cosmology*. Indianapolis, Cambridge.
- Dean-Jones, L. 2000. «Aristotle's Understanding of Plato's Receptacle and its Significance for Aristotle's Theory of Familial Resemblance» στο Wright (επιμ.): 101-112.
- Derrida, J. 2000. *Χώρα*. Μτφρ. Κατερίνα Κορομπίλη. Αθήνα.
- Devereux, D.T. 1999. «Separation and Immanence in Plato's Theory of Forms» στο Fine (επιμ.): 192-214.
- Else, G.F. 1936. «The Terminology of the Ideas». *Harvard Studies in Classical Philology* 47: 17-55.
- Fine, G. (επιμ.) 1999. *Plato I: Metaphysics and Epistemology*. Oxford.
- _____. 2003. *Plato on Knowledge and Forms, Selected Essays*. Oxford.
- Gadamer, H.G. 1980. *Dialogue and Dialectic: Eight Hermeneutical Studies on Plato*. Μτφρ. P. Christopher Smith. New Haven.

- Giannopoulou, Z. 2010. «Derrida's Khora, or Unnaming the Timaeian Receptable» στο Mohr, R. – Sattler, B. (επιμ.): 165-178.
- Gill, M.L. 1987. «Matter and Flux in Plato's *Timaeus*». *Phronesis* 32: 34-53.
- _____. 2006. «Problems for Forms» στο Benson, H.H, (επιμ.), *A Companion to Plato*: 184-198.
- Gulley, N. 1960. «The Interpretation of Plato's *Timaeus* 49d-e». *American Journal of Philology* 81: 53-64.
- Hackforth, R. 1959. «Plato's Cosmogony (*Timaeus* 27 ff.)». *Classical Quarterly* 9: 17-22.
- Hacking, I. 1983. *Representing and Intervening: Introductory Topics in the Philosophy of Natural Science*. New York.
- Irwin, H. 1999. «The Theory of Forms» στο Fine (επιμ.): 143-170.
- Johansen, T. K. 2004. *Plato's Natural Philosophy, A Study of the Timaeus and Critias*. Cambridge.
- _____. 2008. «The *Timaeus* on the Principles of Cosmology» στο Fine G. (επιμ.) *The Oxford Handbook of Plato*. Oxford: 463-483.
- Kahn, C.H. 2010. «The Place of Cosmology in Plato's Later Dialogues» στο Mohr (επιμ.): 69-77.
- _____. 2013. *Plato and the Post-Socratic Dialogue, The Return to the Philosophy of Nature*. Cambridge.
- Kalligas, P. 2012. «From Being an Image to Being What-is-Not» στο Patterson, R. – Karasmanis, V. – Hermann, A. (επιμ.): 391-409.
- Κάλφας, Β. 2005. *Φιλοσοφία και Επιστήμη στην Αρχαία Ελλάδα*. Αθήνα.
- _____. 2013.³ *Πλάτων, Τίμαιος: Εισαγωγή, Σχόλια, Μετάφραση*. Αθήνα.
- Kennedy, D.F. 2002. *Rethinking Reality: Lucretius and the Textualization of Nature*. Ann Arbor.
- Keyt, D. 1971. «The Mad Craftsman of the *Timaeus*». *The Philosophical Review* 80: 230-235.
- Krell, D.F. 1975. Female Parts in "Timaeus". *Arion* 2: 3.400-421.
- Kristeva, J. 1984. *Revolution in Poetic Language*. Μπρρ.: Margaret Waller. New York.
- Kung, J. 1988. «Why the Receptacle is not a Mirror». *Archiv für Geschichte der Philosophie* 70: 167-178.

- Lee, E.N. 1966. «On the Metaphysics of the Image in Plato's *Timaeus*». *Monist* 50: 341-348.
- _____. 1967. «On Plato's *Timaeus*, 49D4-E7». *The American Journal of Philology* 88: 1-28.
- Liotard, J.-F. 1993.² *Η Μεταμοντέρνα Κατάσταση*. Μτφρ. Κωστής Παπαγιώργης. Αθήνα.
- Menn, S. 2010. «The *Timaeus* and the Critique of Presocratic Vortices» στο Mohr, R. – Sattler, B. (επιμ.): 141-150.
- Miller, D. 2003. *The Third Kind in Plato's Timaeus*. Göttingen.
- Mills, K.W. 1968. «Some Aspects of Plato's Theory of Forms: "Timaeus" 49c ff.» *Phronesis* 13: 145-170.
- Mohr, R. 1985. *The Platonic Cosmology*. Leiden.
- _____. 1986. «Forms as Individuals: Unity, Being and Cognition in Plato's Ideal Theory». *Illinois Classical Studies* 11: 113-128.
- Mohr, R. – Sattler, B. (επιμ.) 2010. *One Book, The Whole Universe: Plato's Timaeus Today*. Las Vegas, Zurich, Athens.
- Morgan, K. 2010. «Narrative Orders in the *Timaeus* and *Critias*» στο Mohr, R. – Sattler, B. (επιμ.) 267-285.
- Morrow, G. 1950. «Necessity and Persuasion in Plato's *Timaeus*» ανατυπώθηκε στο Allen. R.E. 1967² (επιμ.): 421-437.
- Naddaf, G. 2005. *The Greek Concept of Nature*. New York.
- Nancy, J.L. 2005. *The Ground of the Image*. Μτφρ. Jeff Fort. New York.
- _____. 2018. *Expectation: Philosophy, Literature*. Μτφρ. Robert Bononno. New York.
- Nightingale, A.W. 2004. *Spectacles of Truth in Classical Greek Philosophy: Theoria in Cultural Context*. Cambridge.
- Osborne, C. 1996. «Space, Time, Shape and Direction: Creative Discourse in the *Timaeus*» στο Gill, C. – McCabe, M. (επιμ.) *Form and Argument in Late Plato*. Oxford: 179-212.
- Ostenfeld, E.N. 1982. *Forms, Matter and Mind*. The Hague, Boston, London.
- Owen, G.E.L. 1953. «The Place of the *Timaeus* in Plato's Dialogues». *Classical Quarterly* 47: 79-95.
- Patterson, R. 1985. *Image and Reality in Plato's Metaphysics*. Indianapolis.

- _____. 2012. «Word and Image in Plato» στο Patterson, R. – Karasmanis, V. – Hermann, A. (επιμ.): 429-455.
- Patterson, R. – Karasmanis, V. – Hermann, A. (επιμ.) 2012. *Presocratics and Plato, A Festschrift at Delphi in Honor of Charles Kahn*. Las Vegas, Zurich, Athens.
- Punday, D. 2003. *Narrative after Deconstruction*. Albany.
- Reale, G. 2010.²² *Per Una Nuova Interpretazione di Platone alla Luce delle "Dottrine Non Scritte"*. Milano.
- Rorty, R. 1989. *Contingency, Irony, Solidarity*. Cambridge.
- Ross, D. 1951. *Plato's Theory of Ideas*. Oxford.
- Sallis, J. 1999. *Chorology: On Beginning in Plato's Timaeus*. Bloomington, Indianapolis.
- Sattler, B. 2012. «A Likely Account of Necessity: Plato's Receptacle as a Physical and Metaphysical Foundation for Space». *Journal of the History of Philosophy* 50: 159-195.
- Shapin, S. 1996. *The Scientific Revolution*. Chicago, London.
- Sheehan, P. 2004. «Postmodernism and Philosophy» στο Connor, S. (επιμ.) *The Cambridge Companion to Postmodernism*. Cambridge: 20-42.
- Taylor, A.E. 1928. *A Commentary on Plato's Timaeus*. Oxford.
- Vlastos, G. 1939 «The Disorderly Motion in the Timaeus» ανατυπώθηκε στο Allen. R.E. (επιμ.) 1967²: 379-399.
- _____. 1967.² «Creation in the *Timaeus*: Is it a fiction?» στο Allen. R.E. (επιμ.): 401-419.
- _____. 1997. «A Metaphysical Paradox» στο Kraut, R. (επιμ.) *Plato's Republic: Critical Essays*: 181-196.
- _____. 2005. *Plato's Universe, with a New Introduction by Luc Brisson*. Seattle.
- Vogel, C.J. de. 1949. «Problems Concerning Later Platonism». *Mnemosyne* 4: 2, 197-216.
- Wright, M.R. (επιμ.) 2000. *Reason and Necessity in Plato's Timaeus*. London.
- Zeyl, D.J. 1975. «Plato and Talk of a World in Flux: *Timaeus* 49a6-50b5». *Harvard Studies in Classical Philology* 79: 125-148.
- _____. 2010. «Visualizing Platonic Space» στο Mohr, R. – Sattler, B. (επιμ.): 117-130.
- Zuchert, C.H. 1996. *Postmodern Platos*. Chicago, London.